

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Ψυχοδυναμική Ψυχοθεραπεία σε Ιατρικό Πλαίσιο»**

**ΨΥΧΟΔΥΝΑΜΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΑΥΤΟΧΕΙΡΙΑΣ**

Ειρήνη Ποζιοπούλου
Ψυχολόγος

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αικατερίνη Παπανικολάου, Αναπλ. Καθηγήτρια Παιδοψυχιατρικής, Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Ηλίας Αγγελόπουλος, Καθηγητής Ψυχιατρικής, Μέλος Τριμελούς Επιτροπής
Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου, Ψυχίατρος-Ψυχαναλυτής, Μέλος Τριμελούς Επιτροπής

Αθήνα, 2020

Πίνακας Περιεχομένων

	Σελ.
Περίληψη	3
Abstract	4
Ευχαριστίες	5
Εισαγωγή	6
Μέρος Α΄	
Ψυχοδυναμικές θεωρίες σχετιζόμενες με την αυτοκτονία	
1. Ψυχοδυναμική προσέγγιση της αυτοκτονίας	9
2. Επιμέρους ψυχοδυναμικές έννοιες σχετιζόμενες με την αυτοκτονία	19
2.1 Επιθυμία και φαντασίωση στην αυτοκτονία	19
2.2 Κατάθλιψη και αυτοκτονία	23
2.3 Η έννοια της ενοχής και της ντροπής στην αυτοκτονία	25
2.4 Ενόρμηση θανάτου και αυτοκτονία	28
Μέρος Β΄	
Έρευνα	
1. Μεθοδολογία – Ερωτήματα	30
2. Ευρήματα	32
Συζήτηση	45
Βιβλιογραφία	50

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε ψυχοδυναμική προσέγγιση των θεωρητικών εννοιών που ανά τα χρόνια έχουν αναπτυχθεί σχετικά με το θέμα της αυτοκτονίας και στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με αφηγηματική προσέγγιση και χαρακτηριστικά εννοιολογικής έρευνας, εξετάζοντας εάν οι έννοιες στην ψυχαναλυτική βιβλιογραφία επαληθεύονται υπό ρεαλιστικά κριτήρια μέσα από αληθινά σημειώματα αυτοκτονίας και θέτοντας παράλληλα τα ερωτήματα: Ποια επιθυμία κινητοποιεί τον αυτόχειρα; Ποια είναι η ποιότητα της επιθυμίας μέσα από το ψυχοδυναμικό οπτικό πρίσμα; Πρόκειται για ναρκισσιστική επιθυμία; Είναι επιθυμία προσκόλλησης με το αντικείμενο; Πώς τελικά εκφράζεται η ποιότητα της επιθυμίας αυτής μέσα από τα σημειώματα αληθινών ανθρώπων λίγο πριν προβούν στο απονενομημένο διάβημα; Η συνεισφορά της εργασίας στην επιστημονική έρευνα αποσκοπεί στην απόκτηση νέας γνώσης, καθώς δεν έχει υπάρξει παραπλήσιο αντικείμενο έρευνας στον ελλαδικό χώρο, στο να προσφέρει μια άλλη οπτική προκειμένου να αναπροσαρμόσουμε τον τρόπο που προσεγγίζουμε τον αυτοκτονικό ασθενή και τέλος στο να αποτελέσει την έμπνευση για περαιτέρω μελέτη. Η έρευνα είχε ως δείγμα 100 χειρόγραφα σημειώματα αυτοχείρων που απασχόλησαν την ποινική διαδικασία κατά τη χρονική περίοδο 2000-2020 στον ελλαδικό χώρο, συντάκτες των οποίων ήταν 79 άνδρες και 21 γυναίκες. Τα ευρήματα έδειξαν ότι η επιθυμία στην αυτοκτονία δεν είναι μονοδιάστατη, έχει πολλές οπτικές και συμπλέκεται με πολλαπλές έννοιες. Συνεπώς, διαπιστώθηκε ότι μέσα από τα τελευταία λόγια του αυτόχειρα πολλές φορές διακρίνεται η επιθυμία του να επιτεθεί στο σημαίνον αντικείμενο, να εκδικηθεί με το να προκαλέσει πόνο, ενοχή, να επιρρίψει ευθύνη και να καταδείξει ότι το σημαίνον αντικείμενο είναι ο αφανής εκτελεστής. Συχνά στα υπό έλεγχο σημειώματα αναδύθηκε η ενοχή του ατόμου που αυτοκτονεί, απαξιώνοντας τον ίδιο του τον εαυτό και τελικά αυτοτιμωρώντας τον, θέτοντας σε λειτουργία ένα τιμωρητικό Υπερεγώ. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι πολλές φορές πίσω από την αυτοκτονία κρύβεται η ναρκισσιστική επιθυμία. Επιπρόσθετα, εντοπίστηκε η ύπαρξη της επιθυμίας επιβίωσης ενός μέρους του εαυτού σε μια άλλη διάσταση, καθώς και ορισμένες φορές η επιθυμία της πραγματικής επιβίωσης, δηλαδή της ελπίδας του αυτόχειρα ότι μετά την απόπειρα, με κάποιο μαγικό τρόπο, τελικά θα επιζήσει. Τέλος, μέσα από τα υπό έλεγχο σημειώματα φαίνεται πως επιθυμία του αυτόχειρα είναι να εγκαθιδρύσει μια σύνδεση με το απολεσθέν αμφιθυμικά επενδεδυμένο (αγαπητό και μισητό) αντικείμενο.

Λέξεις κλειδιά: Σημειώματα αυτοκτονίας, Αυτοκτονία, Ψυχοδυναμική θεωρία, Ποιοτική έρευνα

Abstract

In the present dissertation, a psychodynamic approach was applied to the theoretical concepts that have been developed over the years on the subject of suicide and then a qualitative research was conducted with a narrative approach and conceptual research features, examining whether the concepts in psychoanalytic literature are verified by realistic criteria through suicide notes, and at the same time asking the questions: What wish motivates the suicide? What is the quality of the wish through the psychodynamic visual prism? Is it a narcissistic wish? Is it an attachment wish? How is the quality of this wish finally expressed through the notes of real people just before taking the desperate step? The contribution of the work to the scientific research aims at the acquisition of new knowledge, as there has been no similar object of research in Greece, to offer another perspective and thus help adjust the way we approach the suicidal patient and finally to serve as inspiration for further study. The research focused on a sample of a 100 handwritten suicide notes that occupied the criminal process during the period 2000-2020 in Greece, the authors of which were 79 men and 21 women. The findings showed that the wish for suicide is not one-dimensional but has many perspectives and is intertwined with multiple concepts. Therefore, it was discovered that through the last words of the suicide, one can often see their wish to attack the significant object, to take revenge by causing pain, guilt, to blame and to show that the significant object is the hidden executor. Often in the notes, the guilt of the person who commits suicide emerged, devaluing oneself and finally punishing them, setting in motion a punitive Superego. It has also been discovered that a narcissistic wish is often hidden behind suicide. In addition, the existence of the wish to survive a part of oneself in another dimension was identified, as well as sometimes the wish for real survival, i.e. the hope of the suicide that after the attempt, in some magical way, they will eventually survive. Finally, through the suicide notes it seems that the writer wishes to establish a connection with the lost ambivalently cathected (beloved and hated) object.

Keywords: Suicide notes, Suicide, Psychodynamic theory, Qualitative research

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον επόπτη κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου στο Π.Μ.Σ. 'Ψυχοδυναμική Ψυχοθεραπεία σε Ιατρικό Πλαίσιο', ψυχίατρο και ψυχαναλυτή κ. Κωνσταντίνο Παπακωνσταντίνου για την άμεση διαθεσιμότητά του, καθώς και για το ενδιαφέρον και τη βοήθεια που μου παρείχε τόσο στην καθοδήγηση του κλινικού περιστατικού όσο και στη σύλληψη και υλοποίηση της συγκεκριμένης εργασίας.

Ευχαριστώ θερμά όσους από το προσωπικό της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών της ΕΛ.ΑΣ. με βοήθησαν τόσο σε πρακτικά ζητήματα όσο και παρέχοντάς μου την ηθική τους υποστήριξη.

Ευχαριστώ την κ. Αικατερίνη Παπανικολάου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παιδοψυχιατρικής, και τον κ. Ηλία Αγγελόπουλο, Καθηγητή Ψυχιατρικής, για τη διακριτικότητά τους και τη δυνατότητα ελεύθερης ανάπτυξης των θεμάτων της διπλωματικής μου εργασίας υπό το προσωπικό συγγραφικό μου πρίσμα.

Εισαγωγή

«Εἶναι καιρὸς νὰ φανερώσω τὴν τραγωδία μου. Τὸ μεγαλύτερό μου ἐλάττωμα στάθηκε ἡ ἀχαλίνωτη περιέργειά μου, ἡ νοσηρὴ φαντασία καὶ ἡ προσπάθειά μου νὰ πληροφορηθῶ γιὰ ὅλες τὶς συγκινήσεις, χωρὶς τὶς περισσότερες, νὰ μπορῶ νὰ τὶς αἰσθανθῶ. Τὴ χυδαία ὅμως πράξι πὺ μοῦ ἀποδίδεται τὴ μισῶ. Ἐζήτησα μόνο τὴν ἰδεατὴ ἀτμόσφαιρά της, τὴν ἔσχατη πικρία. Οὔτε εἶμαι ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος γιὰ τὸ ἐπάγγελμα ἐκεῖνο. Ὀλόκληρο τὸ παρελθόν μου πείθει γι' αὐτό. Κάθε πραγματικότης μοῦ ἦταν ἀποκρουστικὴ.

Εἶχα τὸν ἴλιγγο τοῦ κινδύνου. Καὶ τὸν κίνδυνο πὺ ἦρθε τὸν δέχομαι μὲ πρόθυμη καρδιά. Πληρώνω γιὰ ὅσους, καθὼς ἐγώ, δὲν ἔβλεπαν κανένα ἰδανικὸ στὴ ζωὴ τους, ἔμειναν πάντα ἔρμια τῶν δισταγμῶν τους, ἢ ἐθεώρησαν τὴν ὑπαρξή τους παιχνίδι χωρὶς οὐσία. Τοὺς βλέπω νὰ ἔρχονται ὀλοένα περισσότεροι μαζὶ μὲ τοὺς αἰῶνες. Σ' αὐτοὺς ἀπευθύνομαι.

Ἀφοῦ ἐδοκίμασα ὅλες τὶς χαρὲς (!!!), εἶμαι ἔτοιμος γιὰ ἕναν ἀτιμωτικὸ θάνατο. Λυποῦμαι τοὺς δυστυχημένους γονεῖς μου, λυποῦμαι τὰ ἀδέλφια μου. Ἀλλὰ φεύγω μὲ τὸ μέτωπο ψηλά. Ἦμουν ἄρρωστος.

Σᾶς παρακαλῶ νὰ τηλεγραφήσετε, γιὰ νὰ προδιαθέσῃ τὴν οἰκογένειά μου, στὸ θεῖο μου Δημοσθένη Καρυωτάκη, ὁδὸς Μονῆς Προδρόμου, πάροδος Ἀριστοτέλους, Ἀθήνας»

Κ.Γ.Κ.

[Υ.Γ.] Καὶ γιὰ ν' ἀλλάξουμε τόνο. Συμβουλεύω ὅσους ξέρουν κολύμπι νὰ μὴν ἐπιχειρήσουνε ποτὲ νὰ αὐτοκτονήσουν διὰ θαλάσσης. Ὅλη νύχτα ἀπόψε ἐπὶ δέκα ὥρες, ἐδερνόμουν μὲ τὰ κύματα. Ἦπια ἄφθονο νερό, ἀλλὰ κάθε τόσο, χωρὶς νὰ καταλάβω πῶς, τὸ στόμα μου ἀνέβαινε στὴν ἐπιφάνεια. Ὁρισμένως, κάποτε, ὅταν μοῦ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία, θὰ γράψω τὶς ἐντυπώσεις ἐνὸς πνιγμένου».

Κ.Γ.Κ.

[Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ποιητῆ Κώστα Καρυωτάκη πὺ αυτοκτόνησε στις 21 Ἰουλίου 1928].

Η πράξη της αυτοκτονίας αποτελεί ένα πολύπλευρο θέμα που καθορίζεται από πολλούς παράγοντες, συνιστά μια επιθετική πράξη με άμεσο αποδέκτη της επιθετικότητας τον ίδιο τον αυτόχειρα και έμμεσο αποδέκτη αυτής τους σημαντικούς άλλους.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας η αυτοκτονία συνιστά ένα σοβαρό παγκόσμιο ζήτημα που την κατατάσσει ανάμεσα στις είκοσι κορυφαίες αιτίες θανάτου, με περισσότερους θανάτους να προέρχονται από αυτοκτονία παρά από καρκίνο του μαστού, πόλεμο ή ανθρωποκτονίες, ενώ είναι η δεύτερη αιτία θανάτου στα νεαρά άτομα ηλικίας 15-29 ετών, μετά τα τροχαία ατυχήματα. Συνολικά περίπου 800.000 άτομα διαπράττουν αυτοκτονία κάθε χρόνο¹. Αναφορικά με το φύλο η γενική αναλογία είναι περίπου 1,8 μεγαλύτερη στους άντρες παρά στις γυναίκες (World Health Organization, 2019⁽⁴⁰⁾).

Στην Ελλάδα τα στοιχεία συνάδουν με τους παγκόσμιους στατιστικούς δείκτες, με τους άνδρες να διαπράττουν συχνότερα αυτοκτονία από τις γυναίκες. Παρά το γεγονός ότι η θέση της Ελλάδας στην παγκόσμια και ευρωπαϊκή κατάταξη είναι στις χαμηλότερες θέσεις, εντούτοις ο αριθμός των καταγεγραμμένων² αυτοκτονιών παραμένει μεγάλος, αν αναλογιστούμε πως ο μέσος όρος διάπραξης αυτοχειρίας κατά την τελευταία δεκαετία³ μεταφράζεται περίπου σε μία αυτοκτονία ανά ημέρα.

Εκτός από αυτή καθεαυτή την πράξη, που από μόνη της 'κυοφορεί' πολυποίκιλα νοήματα, ορισμένοι αυτόχειρες, ποσοστό που κυμαίνεται μεταξύ 10% και 43% (Cerel et al., 2014⁽⁶⁾), στην τελευταία προσπάθεια επικοινωνίας τους με τον κόσμο, επιλέγουν να αποδώσουν και γραπτώς το νόημα που τους οδήγησε στο να θέσουν τέλος στη ζωή τους, προσδιορίζοντας αίτια, κίνητρα, συναισθήματα και επιθυμία.

Η παρούσα εργασία μέσα από τη μελέτη σημειωμάτων αυτοκτονίας, που απασχόλησαν την ποινική διαδικασία από το 2000 έως και σήμερα στον ελλαδικό

¹ Οι αναφορές του Π.Ο.Υ. αφορούν στην μελέτη των τάσεων για τα επιδημιολογικά χαρακτηριστικά της αυτοκτονίας για την χρονική περίοδο 2000-2016

² Επισημαίνεται ότι στην ελληνική κοινωνία ο σκοτεινός αριθμός των αυτοκτονιών δεν είναι αμελητέος, στοιχείο που γίνεται εύκολα αντιληπτό παρατηρώντας το υπερβολικό ποσοστό της μεθόδου του απαγχονισμού. Επεξηγηματικά, αυτοκτονίες με τη μέθοδο της δηλητηρίασης, της πτώσης από όροφο κ.ο.κ. συγκαλύπτονται με αποτέλεσμα να μην καταγράφονται, γεγονός που δεν μπορεί να συμβεί με τη μέθοδο του απαγχονισμού, εξ ου και τα αυξημένα ποσοστά της.

³ Τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής μέχρι και το έτος 2016⁽⁷⁾.

χώρο θα επιχειρήσει μέσα από τα τελευταία λόγια αυτοχειρών, να προσεγγίσει το θέμα της αυτοκτονίας μέσα από μία ποιοτική έρευνα με αφηγηματική προσέγγιση και χαρακτηριστικά εννοιολογικής έρευνας, σε συνδυασμό με τις ψυχοδυναμικές θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί γύρω από το θέμα αυτό, προσπαθώντας να απαντήσει σε ερωτήματα όπως: Ποια επιθυμία κινητοποιεί τον αυτόχειρα; Ποια είναι η ποιότητα της επιθυμίας μέσα από το ψυχοδυναμικό οπτικό πρίσμα; Πρόκειται για ναρκισσιστική επιθυμία; Είναι επιθυμία προσκόλλησης με το αντικείμενο; Πώς τελικά εκφράζεται η ποιότητα της επιθυμίας αυτής μέσα από τα σημειώματα αληθινών ανθρώπων λίγο πριν προβούν στο απονενομημένο διάβημα;

Η εργασία θα επιχειρήσει να συνεισφέρει στην επιστημονική έρευνα, προσπαθώντας να διερευνήσει εάν οι ψυχοδυναμικές θεωρίες που σχετίζονται με το φαινόμενο της αυτοκτονίας μπορούν πρακτικά να επαληθευτούν, με απώτερους στόχους την απόκτηση νέας γνώσης, καθώς δεν έχει υπάρξει παραπλήσιο αντικείμενο έρευνας στον ελλαδικό χώρο, και την έμπνευση μέσω των ευρημάτων για περαιτέρω έρευνα.

Μέρος Α΄

Ψυχοδυναμικές θεωρίες σχετιζόμενες με την αυτοκτονία

1. Ψυχοδυναμική προσέγγιση της αυτοκτονίας

Ο Freud (1917) στο έργο του 'Πένθος και Μελαγχολία' προσεγγίζει το θέμα της αυτοκτονίας ερμηνεύοντας πως «οι αυτοκτονικές προθέσεις ενός νευρωσικού δεν είναι παρά το αποτέλεσμα της αντιστροφής προς τον εαυτό του μιας φονικής παρόρμησης κατά των άλλων [...] Η ανάλυση της μελαγχολίας μας διδάσκει ότι το εγώ σκοτώνει τον εαυτό του όταν, μέσω της επιστροφής της επένδυσης αντικειμένου, μεταχειρίζεται τον εαυτό του ως αντικείμενο, όταν έχει την ελευθερία να κατευθύνει προς τον εαυτό την εχθρότητα που στοχεύει ένα αντικείμενο και που αντιπροσωπεύει την αρχέγονη αντίδραση του εγώ ενάντια στα αντικείμενα του εξωτερικού κόσμου [...] όταν θέλουμε να αυτοκτονήσουμε, το εγώ συντρίβεται από το αντικείμενο», (Freud, 1917, σ. 35⁽¹¹⁾). Συνεπώς, το Εγώ σκοτώνει τον εαυτό του, μεταχειριζοντάς τον ως το επενδεδυμένο αντικείμενο, ενέργεια που αντιπροσωπεύει την αρχέγονη αντίδραση του Εγώ ενάντια στα αντικείμενα του εξωτερικού κόσμου. Από τη σύνδεση αυτοκτονίας - μελαγχολίας ο Freud προχώρησε στη σύνδεση αυτοκτονίας και ναρκισσιστικής ταύτισης με το απολεσθέν αμφιθυμικά επενδεδυμένο (αγαπητό και μισητό) αντικείμενο. Ο αυτοκτονικός με την επιλογή ενός ναρκισσιστικού αντικειμένου τελικά οδηγείται σε μια αμφιθυμία προς στα αγαπημένα του πρόσωπα. Επεξηγηματικά, έχει την τάση να αισθάνεται αγάπη και μίσος σε ίδιο χρόνο απέναντι στα αντικείμενα του και να μετακινείται μεταξύ των δύο συναισθηματικών κατευθύνσεων χωρίς όμως να βρίσκει λύση, με την απώλεια να κυριαρχεί.

«Από τότε αυτές οι λίγες γραμμές ξεχωρίζουν ως το κυρίαρχο κεντρικό νόημα απέναντι στην κατανόηση των αυτοκτονικών φαινομένων· η αυτοκτονία εξαρτάται από την οπτική που κάποιος την βλέπει, από την ικανότητα να 'απομακρύνεται' από τον εαυτό του, να γίνεται αντικειμενικός και να νιώθει και να πράττει σαν να ήταν ένας άλλος» (Ronningstam, Weinberg, Maltzberger, 2009⁽³⁵⁾).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το χαρακτηριστικό μείωσης του αισθήματος της αυτοεκτίμησης του μελαγχολικού, του οποίου το Εγώ φτωχαίνει -κατά τον Freud- και περιγράφεται από τον ασθενή ως άνευ αξίας. Έτσι, η αυτομομφή κυριαρχεί και

φαίνεται να ζητά τιμωρία. Οι μορφές της αυτομομφής αυτής εκφράζονται προς τους άλλους με προσβολές κατά του ίδιου του εαυτού και με λύπηση των άλλων που τον ανέχονται, ενώ ο μελαγχολικός επιτείνει την αυτοπροσβολή του λέγοντας ότι ποτέ δεν ήταν άξιος. Η κλινική εικόνα της ηθικής αυτής κατάπτωσης συνοδεύεται με αϋπνία, μη σίτιση, και φυσικά από το αξιοπρόσεκτο γεγονός της απουσίας της ενόρμησης που ωθεί κάθε ζωντανό οργανισμό στην επιθυμία να θέλει να μείνει εν ζωή. Την παράδοξη τούτη διαπίστωση φαίνεται ότι συναντάμε και σε σημειώματα αυτοχειρίας όπου ο ανάξιος αυτόχειρας που αυτοπαρουσιάζεται ως ανίκανος για δράση και αγάπη, τελικά βρίσκει τη δύναμη να δραστηριοποιηθεί κάνοντας κάτι τόσο μεγάλο και στο τέλος να εκφράσει τη βαθιά αγάπη του στους οικείους του. Επιπρόσθετο ενδιαφέρον παρουσιάζει η οπτική ότι «οι αυτο-μομφές είναι μομφές ενάντια σε ένα ερωτικό αντικείμενο που έχουν αντιστραφεί από αυτό προς το ίδιο το εγώ [...] Δεν πρέπει να εκπλησσόμαστε και τόσο πολύ αν μερικές βάσιμες αυτοκαταγγελίες αναμιγνύονται με εκείνες που έχουν αντιστραφεί κατά του υποκειμένου» (Freud, 1917, σ. 29⁽¹¹⁾).

Ο Freud στην προσπάθεια επέκτασης της προβληματικής του και στη μανία, μέσα από την εξήγηση της μελαγχολίας, αναφέρει υπό οικονομικούς όρους, ότι σε καταστάσεις, όπως π.χ. ο θρίαμβος, η ενέργεια που βρισκόταν συσσωρευμένη καθίσταται πια διαθέσιμη προς κάθε είδους εκφόρτιση. Ορμώμενη λοιπόν από αυτή την προσέγγιση θα τολμούσα να σημειώσω μια αναλογία μεταξύ της πράξης της αυτοκτονίας, στην προσπάθεια του αυτόχειρα να απαλλαγεί από το αντικείμενο που τον έκανε να υποφέρει όπως ο μανιακός που απελευθερώνεται από το αντικείμενο που του προκάλεσε πόνο προς αναζήτηση καινούργιων αντικειμενικών επενδύσεων.

Αργότερα ο Freud (1923)⁽¹²⁾, στο άρθρο του 'το Εγώ και το Αυτό' διατυπώνει ότι το άγχος που βιώνεται λόγω του εσωτερικευμένου άλλου δεν δύναται να εμπεριεχθεί, γεγονός που συνιστά αποτέλεσμα της αποτυχίας του Υπερεγώ. Το Υπερεγώ, κατά τον Freud, εκπληρώνει την ίδια λειτουργία προστασίας που αρχικά εκπλήρωνε ο πατέρας. Όταν όμως το Εγώ βρίσκεται σε εξαιρετικά μεγάλο κίνδυνο και δεν θεωρεί πως μπορεί να ανταπεξέλθει μόνο με τις δικές του δυνάμεις, αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, εγκαταλελειμμένο από όλες τις προστατευτικές δυνάμεις και αφήνεται να πεθάνει. Σύμφωνα επομένως με τη συγκεκριμένη άποψη,

το αυτοκτονικό άτομο διακατέχεται από εχθρότητα για ένα άλλο πρόσωπο, νιώθει την έλλειψη των λιβιδινικών συνδέσεων που είναι επιθυμητές και δεν έχει την ικανότητα να διαχωρίσει τον εαυτό του από το άλλο πρόσωπο, με αποτέλεσμα να πιστεύει ότι πρέπει να σκοτώσει τον εαυτό του. Κατ' αντιστοιχία ο Kernberg (1998)⁽¹⁹⁾ χρησιμοποίησε τον όρο του 'κακοήθους ναρκισσισμού' ώστε να καταδείξει μια σοβαρότερη δυσλειτουργία του Υπερεγώ, που χαρακτηρίζεται από αντικοινωνική συμπεριφορά, σαδιστικά και παρανοειδή στοιχεία. Σε ασθενείς λοιπόν με τέτοιου είδους ναρκισσισμό η προαυτοκτονική κατάσταση χαρακτηρίζεται από ψυχρή, σαδιστική, εκδικητική ικανοποίηση και χρησιμοποίηση τακτικών ελέγχου στον θεραπευτή.

Στην 'Επιτομή της Ψυχανάλυσης' (1940)⁽²⁶⁾, ο Freud στην προσπάθειά του να προσδιορίσει τις μορφές αντίστασης, ξεχωρίζει κάποιες περιπτώσεις νευρωσικών ασθενών, στις οποίες το ένστικτο αυτοσυντήρησης παύει να υπάρχει και επικρατεί η επιθυμία αυτοκαταστροφής, όπως ακριβώς συμβαίνει και στην αυτοκτονία. Παρότι, η τελική παραδοχή του είναι ότι τέτοιες περιπτώσεις δεν έχουν πλήρως κατανοηθεί, υποθέτει ότι απελευθερώνονται καταστροφικές ενορμήσεις τεράστιας ποσότητας που τελικά στρέφονται εναντίον του ίδιου του ατόμου.

Στη συνέχεια με την ανάπτυξη της θεωρίας των αντικειμενοτρόπων σχέσεων, η προσέγγιση της Klein (1935)⁽²¹⁾ στην αυτοκτονία ακολούθησε τη θεωρία της περί παρανοειδούς-σχιζοειδούς και καταθλιπτικής θέσεως. Στην παρανοειδή-σχιζοειδή θέση η προβολή του μίσους στο αντικείμενο και η ανάδυση του άγχους αφανισμού οδηγούν στην επίθεση στο κακό αντικείμενο ώστε το άτομο να προστατεύσει το καλό αντικείμενο και τον ίδιο του τον εαυτό από τον αφανισμό, ωστόσο υπάρχουν περιπτώσεις που το κακό αντικείμενο προβάλλεται στο σώμα. Στην καταθλιπτική θέση όπου αναδύεται το άγχος για την απώλεια του αντικειμένου, αναδύεται και η ενοχή που στη συνέχεια επιζητά επανόρθωση, ωστόσο σε παθολογικές περιπτώσεις, αυτό το αίσθημα της ενοχής οδηγεί σε σκέψεις καταστροφής του καλού αντικειμένου και η αυτοκτονία φαίνεται να είναι η απόπειρα για κάθαρση.

Επιπρόσθετα, η Klein (1935) είχε υποστηρίξει πως η αυτοκτονία δεν αποτελεί απλά ένα συμβολικό θάνατο του κακού αντικειμένου, αλλά στοχεύει και στη διατήρηση των δεσμών με το αγαπητό αντικείμενο. «Μέσω της αυτοκτονίας, το

άτομο σκοπεύει να πετύχει μια σαφή ρήξη στη σχέση του με τον έξω κόσμο και με τα πραγματικά αντικείμενα, καθώς επιθυμεί να απαλλαχθεί από κάποιο πραγματικό αντικείμενο (ή από το καλό αντικείμενο που αντιπροσωπεύεται από όλο τον κόσμο και με το οποίο το Εγώ του έχει ταυτιστεί), ή από το μέρος του Εγώ του που έχει ταυτιστεί με τα κακά αντικείμενα και με το Αυτό. Το μίσος και η εκδίκηση προς τα πραγματικά αντικείμενα διαδραματίζει πάντα έναν σημαντικό ρόλο σε μια τέτοιου είδους πράξη, αλλά είναι ακριβώς αυτό το ανεξέλεγκτο και επικίνδυνο μίσος που αναβλύζει διαρκώς μέσα στον μελαγχολικό, ο οποίος μέσω της αυτοκτονίας αγωνίζεται να διατηρήσει τα πραγματικά αντικείμενα» (Klein, 1935, σ.160⁽²²⁾).

Με αφετηρία το έργο της Klein, ο Winnicott (1965)⁽³⁹⁾ προσπάθησε να εξηγήσει ότι η ικανότητα να είναι κάποιος μόνος εξαρτάται από την ύπαρξη ενός καλού αντικειμένου στην ψυχική πραγματικότητα του ατόμου και θεώρησε πώς είναι η αιτία βάση της οποίας κάποιος μπορεί να αναπτύξει αίσθηση σιγουριάς για το παρόν και το μέλλον. Η ικανοποιητική σχέση με τα εσωτερικά αντικείμενα του καθένα είναι αυτή που παρέχει επαρκή βιωσιμότητα παρά την απουσία των εξωτερικών αντικειμένων. Η ωριμότητα και η ικανότητα να είναι κάποιος μόνος υποδηλώνει ότι το άτομο είχε την ευκαιρία μέσα από την παροχή φροντίδας από μια αρκετά καλή μητέρα να καταφέρει να αναπτύξει μια πεποίθηση για ένα μη επιβλαβές περιβάλλον.

Ο Winnicott (1965) και ο Kohut (1977) έδωσαν έμφαση στον τρόπο με τον οποίο η κατάρρευση του εαυτού οδηγεί στην αυτοκτονία. Ο πρώτος προσεγγίζει την αυτοκτονία σαν την καταστροφή του ολικού εαυτού προκειμένου να αποφευχθεί ο αφανισμός του 'αληθινού εαυτού' μέσω του αμυντικού ρόλου που έχει ο 'ψευδής εαυτός' -ο οποίος και οργανώνει την αυτοκτονία- για να προστατεύσει τον 'αληθινό εαυτό'. Υποστηρίζει ότι οι αυτοκτονικοί ασθενείς δεν έχουν στην ουσία αναπτύξει έναν 'αληθινό εαυτό' και αισθάνονται αποκομμένοι από το να ξέρουν τι πραγματικά έχει σημασία για αυτούς. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ο 'ψεύτικος εαυτός', ο οποίος είναι προϊόν των ενδοβεβλημένων ιδεών και αξιών των άλλων, προκαλεί τις αυτοκτονικές παρορμήσεις. Εξαιτίας του γεγονότος ότι ο 'αληθινός εαυτός' είναι τόσο λίγο συνειδητοποιημένος, οι αυτοκτονικοί ασθενείς δεν έχουν επενδύσει αρκετά σε αυτόν ώστε να μπορούν να προστατεύσουν τον εαυτό τους από τις απειλές για το σύστημα του εαυτού. Παρόλο που η αυτοκτονία στοχεύει αρχικά στην προστασία του

‘αληθινού εαυτού’, είναι τελικά ολοκληρωτικά καταστροφική, εξαλείφοντας κάθε ανάγκη για ύπαρξη (Winnicott, 1965⁽³⁹⁾).

Ο Kohut (1977)⁽²³⁾ θεωρεί πως οι αυτοκτονικοί ασθενείς δεν κατάφεραν στην διάρκεια της ανάπτυξης να ικανοποιήσουν αρκετά τις ναρκισσιστικές τους ανάγκες, γεγονός που οδηγεί σε φτωχή ανάπτυξη της έννοιας του εαυτού. Ως αποτέλεσμα, οι ασθενείς αυτοί είναι επιρρεπείς στο άγχος αποσύνθεσης όταν οι άλλοι δεν ικανοποιούν τις ναρκισσιστικές τους ανάγκες. Όταν επομένως οι άλλοι γίνονται ματαιωτικοί, δημιουργείται ναρκισσιστικό πλήγμα, όπου το άτομο βιώνει μια βαθιά αίσθηση απώλειας, απειλή για την συγκρότηση του και το επακόλουθο άγχος θανάτου το οποίο είναι αφόρητο. Το άτομο λοιπόν, καταλήγει να πιστεύει πως η αυτοκτονία είναι ένα μέσο για να αποδράσει από την πίεση αυτή, αλλά και μέσο για να ελέγξει τον θάνατο.

Ο Hendin (1991)⁽¹⁵⁾ παραθέτει έναν κατάλογο των κύριων παραγόντων που συνδέονται με την αυτοκτονία. Οι παράγοντες αυτοί είναι συναισθηματικοί γνωστικοί και σχετικοί με πρώιμες εμπειρίες, και περιλαμβάνουν την έντονη οργή, την έλλειψη βοήθειας, την απόγνωση, την απελπισία και την ενοχή. Η οργή είναι πολύ συχνή σε άτομα που έχουν εκτεθεί σε καταστάσεις βίας, ενώ η απελπισία είναι το αποτέλεσμα της έλλειψης βοήθειας, που υπονοεί ότι η ζωή θα γίνει καλύτερη μόνο αν επέλθει μια ριζική αλλαγή στην κατάσταση του ατόμου. Επίσης, η αυτοκτονικότητα, σύμφωνα με τον Hendin, επηρεάζεται από στοιχεία συνειδητά και ασυνείδητα, τα οποία έρχονται στην επιφάνεια μέσω των ελεύθερων συνειρμών και των ονείρων από όπου φαίνεται ότι οι ασθενείς τείνουν να πιστεύουν πως η αυτοκτονία αποτελεί ένα μέσο που θα τους βοηθήσει να επανενωθούν με ένα χαμένο αντικείμενο. Το υλικό από τους ελεύθερους συνειρμούς και τα όνειρα ενδέχεται να φέρει ακόμα στην επιφάνεια ασυνείδητες αντιλήψεις σχετικά με την εγκατάλειψη, την ανάγκη εκδίκησης του ατόμου που έχει τραυματίσει τον αυτοκτονικό ασθενή ή την ανάγκη για αυτοτιμωρία ή εξιλέωση. Οι πρώιμες εμπειρίες επίσης, κατά τον Hendin, φαίνεται ότι παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο σε περιπτώσεις αυτοκτονικών ασθενών. Ο θάνατος ενός γονέα σχετίζεται με την αυξημένη πιθανότητα πραγματοποίησης των αυτοκτονικών παρορμησεων. Η έλλειψη του ατόμου που φροντίζει και ανατρέφει στερεί το άτομο από την ευκαιρία να μάθει να αναπτύσσει σχέσεις αμοιβαίας φροντίδας με τους

άλλους. Όταν μια απώλεια συμβαίνει αργότερα στη ζωή του ατόμου, το αποτέλεσμα είναι η βίωση ενός ακόμα μεγαλύτερου ναρκισσιστικού πλήγματος και μιας αίσθησης εγκατάλειψης, γεγονός που οδηγεί σε συναισθήματα διάλυσης. Από την σκοπιά της θεωρίας των αντικειμενοτρόπων σχέσεων, δύναται να ειπωθεί ότι οι πρώιμες εμπειρίες κριτικής και ματαίωσης από τα άτομα που παρέχουν την ανατροφή, οδηγεί το άτομο στην σχάση της αναπαράστασης του εαυτού, ώστε η αναπαράσταση του εαυτού ως κακού και άξιου τιμωρίας να είναι ικανή να κινητοποιήσει το άτομο να δράσει με επικίνδυνους, παρορμητικούς και αυτοκαταστροφικούς τρόπους.

Μια ενδιαφέρουσα ακόμη άποψη σχετικά με την απόπειρα αυτοκτονίας διατυπώθηκε από τον Lauffer (1995)⁽²⁷⁾. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η αλλαγή της συνειδητότητας που συνοδεύει την πράξη αντιπροσωπεύει τέτοια αποτυχία ελέγχου της πραγματικότητας, ώστε η αυτοκτονία θα έπρεπε να θεωρείται ως ένα μεταβατικό ψυχωτικό επεισόδιο. Σε αυτές τις περιπτώσεις λοιπόν, παρατηρείται μια ηρεμία στους ασθενείς καθώς ο αφόρητος παθητικός πόνος μετατρέπεται στην ενέργεια της επίθεσης ενάντια στο σώμα, το οποίο γίνεται αντιληπτό ως ξένο από τον πυρήνα του εαυτού και ως εχθρός που πρέπει να καταστραφεί μέσω της αυτοάμυνας. Με τον όρο ψυχωτικό επεισόδιο εν προκειμένω δεν εννοείται απαραίτητα η τυπική διάγνωση που δίνεται μέσω των εγχειριδίων, αλλά περισσότερο μια ψυχική κατάσταση κατά την οποία οι σκέψεις, η συναισθηματική απόκριση, η ικανότητα αναγνώρισης της πραγματικότητας, καθώς και η ικανότητα επικοινωνίας και συσχέτισης με τους άλλους είναι αρκετά διαταραγμένες ώστε να επηρεάζουν σημαντικά την ικανότητα να αντιμετωπίζει κανείς την πραγματικότητα. Οι ασθενείς αυτού του τύπου είναι συνήθως υποκινούμενοι από το συναίσθημα τους, ενώ συχνά βιώνουν αποπροσωποποίηση και διασχιστικά φαινόμενα, με την έννοια ότι οι αυτοκτονικές νοητικές διαδικασίες και οι συμπεριφορές διαχωρίζονται από την υπόλοιπη ψυχική δραστηριότητα του ατόμου. Ο αυτοκτονικός ιδεασμός και το σχέδιο αυτοκτονίας τείνουν να διαχωρίζονται από τη συναισθηματική κατάσταση η οποία ενδεχομένως τα συνοδεύει (φόβος, αγωνία).

Οι King και Apter (1996)⁽²⁰⁾ προσπάθησαν να εξηγήσουν το φαινόμενο της αυτοκτονίας χρησιμοποιώντας την θεωρία που είχε διατυπώσει παλαιότερα η Anna Freud. Το αναπτυσσόμενο παιδί λοιπόν, σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, μαθαίνει

πως το σώμα του υπάρχει για να τιμάται και να φροντίζεται, δεδομένου ότι αποτελεί την πηγή για την λιβιδινική ικανοποίηση που λαμβάνει. Οι εμπαιθητικές μητέρες μεταφέρουν στο παιδί εκτίμηση για το σώμα του, ενώ αντίθετα εμπειρίες σωματικού πόνου νωρίς στην παιδική ηλικία μπορούν να οδηγήσουν σε μπερδεμένα συναισθήματα σχετικά με το σώμα. Τα συναισθήματα αυτά περιλαμβάνουν ένα μείγμα από λιβιδινικές-ικανοποιητικές και επιθετικές-ματαιωτικές εμπειρίες σχετικά με το σώμα του ατόμου. Οι αυτοκτονικοί ασθενείς δεν έχουν αρκετά καλή ικανότητα για αυτοανακούφιση ή ικανότητα να υπομένουν επώδυνα συναισθήματα, κάτι που υποδεικνύει την ύπαρξη ελαττωματικών εσωτερικευμένων καταπραϊντικών αντικειμένων. Το εσωτερικευμένο αδιάφορο αντικείμενο περιέχει και ένα διωκτικό στοιχείο, ώστε τελικά ο ανυπόφορος εαυτός θεωρείται κακός και άξιος τιμωρίας. Επίσης, οι συγγραφείς υποστηρίζουν πως η έλλειψη αυτοφροντίδας σχετίζεται με μια ευάλωτη τάση απέναντι στην κατάθλιψη. Σε τέτοιου είδους περιπτώσεις το άτομο είναι επιρρεπές στις αυτοκτονικές παρορμήσεις εξαιτίας ενός έντονα σκληρού Υπερεγώ, το οποίο τιμωρεί το άτομο που δεν επιτυγχάνει τους στόχους του. Το άτομο λοιπόν, όταν γίνεται καταθλιπτικό επηρεασμένο από αυτά τα συναισθήματα, αποφεύγει καταστάσεις όπου γίνεται αντιληπτό ως ανεπαρκές. Εάν οι συγκεκριμένες αντιλήψεις είναι πολύ έντονες μπορούν να στρέψουν τις επιθετικές ενορμήσεις του ατόμου προς τον εαυτό εξαιτίας της αδυναμίας να εκπληρώσει τις προσδοκίες του. Σε αυτή την περίπτωση ο θάνατος θεωρείται ως η συνέπεια του να μην μπορεί κανείς να φτάσει τους στόχους του.

Η αυτοκτονία υπό το πρίσμα του ελλείμματος στη διανοητική λειτουργία, γίνεται αντιληπτή ως η επίθεση στο σώμα, σαν λύση ώστε να απαλλαχθεί από την αφόρητη δυσφορία του νου, όταν επικρατεί η τάση του σώματος και του μυαλού να βρίσκονται σε σύγχυση. Οι Fonagy και Target υποστηρίζουν ότι η αυτοκαταστροφική και τελικά αυτοκτονική συμπεριφορά φαίνεται σαν να είναι η λύση ώστε να απελευθερωθεί ο εαυτός από τον άλλο μέσω της καταστροφής του τελευταίου που ενυπάρχει ως αναπαράσταση στον εαυτό (Fonagy & Target, 1999⁽⁸⁾).

Οι Fonagy και Target (1999)⁽⁸⁾ ξεκινώντας από τη Θεωρία του Νου θεωρούν ότι η μη ικανότητα νοητικοποίησης (mentalization), δηλαδή η ικανότητα να κατανοήσει

κάποιος τις σκέψεις και τα συναισθήματα του άλλου, έχει ρίζες στο αναπτυξιακό στάδιο όπου το παιδί αναζητώντας στα πρωταρχικά αντικείμενα μια αναπαράσταση της διανοητικής του κατάστασης, δεν συναντά τέτοια και αδυνατεί να δομήσει μια συνεκτική αναπαράσταση της δικής του διανοητικής κατάστασης και κατά συνέπεια του άλλου. Έτσι προτείνουν ένα θεωρητικό μοντέλο όπου η ικανότητα ελέγχου, λειτουργικότητας και νοητικοποίησης, που δύναται να λειτουργήσει σαν άμυνα απέναντι σε ναρκισσιστικά πλήγματα, υπολείπεται σε αυτοκτονικούς ναρκισσιστικούς ασθενείς, οι οποίοι αδυνατούν να σκεφτούν πέρα από την άμεση πραγματικότητα που βιώνουν και στρέφουν την επιθετικότητα ενάντια στις σκέψεις και τα συναισθήματα που δεν μπορούν να μεταβολίσουν. Συνεπώς, συνδέουν τον αυτοτραυματισμό με την μη ικανότητα νοητικοποίησης. Η έλλειψη λοιπόν δυνατότητας νοητικοποίησης οδηγεί σε διανοητική σύγχυση και η βία γίνεται ο τρόπος να απαλλαχθεί το άτομο από την αφόρητη ψυχική δυσφορία.

Ο Campbell (1999)⁽⁵⁾ μιλά για την έννοια του 'επιζώντα εαυτού', την παράδοξη πεποίθηση ότι ενώ το σώμα θα παύσει να υπάρχει, επικρατεί η φαντασίωση ότι κάποιο μέρος του εαυτού θα συνεχίζει να υπάρχει, θέση που θα αναπτύξει αργότερα και ο Maltzberger.

Ο Maltzberger (2004)⁽³¹⁾ βλέπει το θέμα της αυτοκτονικότητας από μια άλλη πλευρά και υποστηρίζει πως ενώ η ψυχαναλυτική θεωρία έχει δείξει ενδιαφέρον για την επίθεση των καταστροφικών δυνάμεων ενάντια στο Εγώ, οι οποίες μετριάζονται από το Υπερεγώ, η κατάρρευση του εαυτού που ακολουθεί αυτήν την επίθεση έχει λάβει λιγότερη προσοχή. Η αυτοκτονική κατάρρευση μπορεί μερικώς να εξηγηθεί ως προερχόμενη από την κατακλυσμική επίθεση του Υπερεγώ ενάντια στον εαυτό, αλλά η εξήγηση αυτή από μόνη της δίνει μικρή σημασία στις καταστροφικές συνέπειες για τον εαυτό, οι οποίες μπορούν να κατανοηθούν ως παλινδρόμηση του Εγώ. Ο Maltzberger λοιπόν προτείνει ένα μοντέλο αυτοκτονικής κατάρρευσης, καθώς το Εγώ αποδιοργανώνεται, αποτελούμενο από τέσσερα στάδια, στα οποία δύναται είτε να υπάρχει σαφής διαχωρισμός είτε να αλληλεπικαλύπτονται. Τα στάδια αυτά περιλαμβάνουν: α) τον κατακλυσμό από ανυπόφορα συναισθήματα, β) την απελπισμένη προσπάθεια διαχείρισης της κατάστασης, γ) την απώλεια ελέγχου κατά

την αποσύνθεση του εαυτού και δ) την ανάδειξη σχημάτων μεγαλείου για νοητική επιβίωση μετά την εγκατάλειψη του σώματος.

Όσον αφορά το 1^ο στάδιο, ο Maltzberger αναφέρει πως στη βιβλιογραφία έχουν χρησιμοποιηθεί πολλοί διαφορετικοί όροι για να δηλώσουν τη συναισθηματική φόρτιση που χαρακτηρίζει τα αυτοκτονικά άτομα, όπως ψυχικό άγχος, δυσφορία κ.ά. Το βέβαιο είναι πως απόπειρα αυτοκτονίας που δεν συνοδεύεται από τη βίωση έντονων επώδυνων συναισθημάτων αποτελεί ασυνήθιστο φαινόμενο. Η ένταση του ψυχικού πόνου του ατόμου είναι συνήθως εμφανής με την απλή παρατήρηση, παρόλα αυτά σε κάποιους ασθενείς δεν είναι εμφανής και μπορεί αυτοί να εμφανίζονται υπερβολικά ήρεμοι ή ήσυχοι.

Καθώς οι ασθενείς προχωρούν στο επόμενο (2^ο) στάδιο, συνήθως υπάρχουν σημάδια επιδείνωσης της συναισθηματικής τους κατάστασης στη συμπεριφορά τους. Στη φάση αυτή οι ασθενείς τείνουν να κάνουν σχάση των συναισθημάτων τους, γεγονός που ενδέχεται να μην είναι φανερό, καθώς μπορεί να συμπεριφέρονται με οργανωμένο τρόπο. Κάποιοι άλλοι ενδέχεται να καταφέρνουν να χειριστούν τα συναισθήματα τους μέσα από συνδυασμούς άρνησης, προβολής ή ακόμα και απομόνωσης του συναισθήματος. Στο στάδιο αυτό αρχίζουν να αποεπενδύουν από τους άλλους, να μειώνουν την αφοσίωση τους στην εργασία και στους άλλους στόχους της ζωής τους, ενώ η επαφή τους με την πραγματικότητα χαλαρώνει, παρουσιάζονται διαστρεβλωμένες εικόνες για τους άλλους, οι οποίοι μπορεί να φαίνονται τώρα εχθρικοί, αδιάφοροι ή μη εύκαιροι. Κάποια άτομα επίσης, καθώς παίρνουν την απόφαση τους να διαπράξουν απόπειρα αυτοκτονίας, φαίνεται να βιώνουν μια ανανεωμένη αίσθηση ελέγχου τους εαυτού τους χωρίς διάσπαση και 'ησυχάζουν' ενώ κινούνται προς την υλοποίηση των σχεδίων θανάτου τους.

Στο 3^ο στάδιο, βιώνεται από τον ασθενή μια αίσθηση απώλειας του ελέγχου, μια αίσθηση διάλυσης, η οποία συνοδεύεται από έντονο φόβο και τρόμο. Όταν φτάνει σε αυτό το σημείο, νιώθει απόλυτα κατακλυσμένος, ανίκανος να βοηθήσει τον εαυτό του και αρχίζει να παραδίνεται στην απελπισία. Πολλοί ασθενείς βλέπουν όνειρα, τα οποία αντικατοπτρίζουν την αποδιοργάνωση του εαυτού, κυρίως μέσα από τον τρόπο που εμφανίζονται τα σώματα τους στο έκδηλο περιεχόμενο του ονείρου.

Στο τελευταίο (4^ο) στάδιο οι ασθενείς βρίσκονται σε μια πλημμύρα αβάσταχτου πόνου και αίσθησης αποσύνθεσης του εαυτού, ενώ ταυτόχρονα όλες οι λύσεις που βασίζονται στην πραγματικότητα αποτυγχάνουν. Σε τέτοιες περιπτώσεις, καθώς ανυπομονούν να κάνουν κάτι, είναι πιθανό να χρησιμοποιήσουν τη μαγική σκέψη για να σώσουν τον εαυτό τους από τον επερχόμενο ψυχικό εκμηδενισμό. Οι ασθενείς απελπισμένοι για ανακούφιση, ενδέχεται να υιοθετήσουν τέτοια σχήματα ώστε να πετύχουν κάποιου είδους έλεγχο πάνω στη ζωή και τον θάνατο. Φαντάζονται λοιπόν, συχνά πως μπορούν να διαχωρίσουν τον ψυχικό από τον σωματικό εαυτό τους, ώστε με το να σκοτώσουν τον σωματικό να μπορέσουν να επιβιώσουν ψυχικά σε μια άλλη διάσταση. Μερικοί ασθενείς ονειρεύονται τον θάνατο σαν μια αναγέννηση, ενώ άλλοι φαντάζονται πως με τον τρόπο αυτό βρίσκονται σε ισχυρή θέση και απορρίπτουν άλλους οι οποίοι είχαν στην πραγματικότητα απορρίψει τους ίδιους. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο θάνατος, δεν αντιμετωπίζεται σαν ήττα, αλλά σαν θρίαμβος ή καινούρια αρχή (Maltzberger, 2004⁽³¹⁾).

Ο Glasser εισήγαγε την έννοια του 'πυρηνικού συμπλέγματος' σύμφωνα με το οποίο η μητέρα μη εμπεριέχοντας τα απειλητικά συναισθήματα του παιδιού γίνεται αντιληπτή από αυτό η ίδια ως απειλή. Το παιδί ως αντίδραση σε αυτό το βίωμα ταυτίζεται με μια μητέρα στα όρια της εξιδανίκευσης και αρνείται το ίδιο το σώμα του καθώς το ταυτίζει με την απειλητική μητέρα. Όταν το 'πυρηνικό σύμπλεγμα' δεν έχει επιλυθεί σε σημαντικό βαθμό από το άτομο, τότε παρατηρείται ότι σε καταστάσεις όπου δεν μπορεί να επιστρατεύσει άμυνες προστασίας, το άτομο αισθάνεται ότι το σώμα του δέχεται απειλή και τότε υπάρχει περίπτωση να περιέλθει σε προαυτοκτονική κατάσταση. Οι Campbell και Hale αναπτύσσουν μια σειρά καταστάσεων οι οποίες καταλήγουν στην αυτοκτονία με αφετηρία το 'πυρηνικό σύμπλεγμα' του Glasser. Ακολουθεί η προδοσία την οποία υφίσταται το άτομο (π.χ. εγκατάλειψη) και η οποία με τη σειρά της οδηγεί στην προαυτοκτονική κατάσταση (όπου αναδύεται και ο αυτοκτονικός ιδεασμός). Σειρά στην αλληλουχία έχει η πυροδότηση, η οποία οδηγεί στην σύγχυση και τελικά στο φραγμό του σώματος που όταν υπερσκελίζεται, τότε το άτομο φτάνει στο τελικό στάδιο, αυτό της αυτοκτονίας (Campbell & Hale, 2017⁽⁴⁾).

2. Επιμέρους ψυχοδυναμικές έννοιες σχετιζόμενες με την αυτοκτονία

2.1 Επιθυμία και φαντασίωση στην αυτοκτονία

Αυτή η τόσο θεμελιώδης έννοια της επιθυμίας που τόσο εύκολα μπορούμε να συλλάβουμε, αλλά τόσο δύσκολα να προσδιορίσουμε, έχει προσεγγιστεί υπό ψυχοδυναμικούς όρους, με αφετηρία το φροϋδικό πρίσμα κατά το οποίο αυτή ταυτίζεται με την ασυνείδητη επιθυμία, η οποία τείνει να εκπληρωθεί αποκαθιστώντας τα σήματα που συνδέονται με τις πρώτες εμπειρίες ικανοποίησης.

Η επιθυμία κατά τον Freud, με τον όρο Wunsch (διαφοροποιείται από τον αγγλικό όρο wish) σχετίζεται με αυτό που ποθείται, αυτό που λέγεται ως ευχή. Ειδικότερα, αναφέρεται στην εμπειρία της ικανοποίησης όπου η σύνδεση της μνημονικής εικόνας μιας συγκεκριμένης αντίληψης συνδέεται με το μνημονικό ίχνος της διέγερσης, η οποία είναι απόρροια της ανάγκης. Όταν με τη σειρά της η ανάγκη εμφανίζεται ξανά, εξαιτίας της σύνδεσης που έχει λάβει χώρα, η ψυχική αυτή διακίνηση που θα αναζητήσει τη μνημονική εκείνη εικόνα της αντίληψης, ανακαλώντας την, αποκαθιστά την εμπειρία της πρώτης ικανοποίησης. Αυτή η διακίνηση λοιπόν, είναι αυτό θα ονομαστεί επιθυμία, δηλαδή το γεγονός ότι η αντίληψη εμφανίζεται ξανά σημαίνει ότι εκπληρώνεται η επιθυμία. Άλλες φορές ο Freud ερμηνεύει την ψυχική σύγκρουση σαν συμβιβασμό μεταξύ δύο αντίθετων επιθυμιών η κάθε μία εκ των οποίων προέρχεται από διαφορετικό ψυχικό σύστημα (Laplanche J. & Pontalis J. Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης⁽²⁶⁾).

Ο Menninger (1933)⁽³²⁾, με τη σειρά του, ξεκινώντας από την ανάλυση της ετυμολογίας της λέξης της αυτοκτονίας στη γερμανική γλώσσα την προσδιορίζει κυριολεκτικά ως τη δολοφονία του εαυτού (selbstmord), αλλά και ως τη δολοφονία από τον εαυτό. Δηλαδή, είναι ο θάνατος στον οποίο στο πρόσωπο ενός ατόμου συνδυάζονται ο δολοφόνος και ο φονευμένος. Ο Menninger αναζήτησε τα κίνητρα αυτής της υποταγής του εαυτού στον δολοφόνο του και ξεχώρισε τρία στοιχεία που χαρακτηρίζουν αυτό τον περίεργο θάνατο: α) την επιθυμία να σκοτώσει κάποιος, β) την επιθυμία να σκοτωθεί και γ) την επιθυμία να πεθάνει. Τα τρία αυτά στοιχεία προέρχονται -κατά τον Menninger- από το Εγώ (τα επιθετικά στοιχεία), το Υπερεγώ (τα στοιχεία υποταγής) και το Αυτό (η ασυνείδητη επιθυμία να πεθάνει), η αναλογία της δύναμης που ασκεί καθένα από αυτά ποικίλει ανά περίπτωση.

α) Με την επιθυμία να σκοτώσει το άτομο αποζητά να εγκαθιδρύσει μια σύνδεση με ένα αντικείμενο που μισεί, κάτι που συμβαίνει μέσα από μια διαδικασία ενδοβολής, ώστε τελικά τα επιθετικά συναισθήματα να μεταφέρονται από το πραγματικό πρόσωπο στο ενδοβεβλημένο. Το να σκοτώνει κανείς τον εαυτό του λοιπόν, μπορεί να αποτελεί έναν ακραίο τρόπο παράδοσης στο ματαιωτικό αντικείμενο, όπως ακριβώς το να σκοτώνει κανείς κάποιον άλλο αποτελεί ακραία έκφραση επιθετικότητας προς τον άλλο.

β) Με την επιθυμία να σκοτωθεί, το άτομο περικλείει τη θανατική ποινή που επιβάλλει στον εαυτό του, όχι μόνο μέσω της προαναφερόμενης διαδικασίας ενδοβολής, αλλά και γιατί το αυτοκτονικό άτομο βιώνει ασυνείδητο μίσος για τον εαυτό του αλλά και ενοχή για την οποία αξίζει σοβαρή τιμωρία, διαπράττοντας μια αυτοκτονία για την οποία ο Menninger συμφωνεί με τον χαρακτηρισμό που ο Freud είχε δώσει χαρακτηρίζοντάς τη ως 'μεταμφιεσμένο φόνο'.

γ) Με την επιθυμία του ατόμου να πεθάνει, ενώ αυτή αρχικά βιώνεται πριν την απόπειρα, μετά την αποτυχημένη απόπειρα το άτομο δηλώνει πως δεν ήθελε τελικά να πεθάνει. Το γεγονός αυτό ο Menninger το εξηγεί λέγοντας πως η ικανότητα των ατόμων αυτών για ανοχή της πραγματικότητας είναι σε τόσο μικρό βαθμό ανεπτυγμένη, ώστε να πιστεύουν πως θα μπορούσαν να σκοτώσουν τον εαυτό τους για να ανακουφιστούν και παρ' όλα αυτά να μην πεθάνουν. Ο Menninger συνδέει τη συνειδητή αυτή επιθυμία του ατόμου να πεθάνει με την ενόρμηση του θανάτου ενώ τονίζει ότι πρέπει να γίνει διαχωρισμός της συνειδητής και της ασυνείδητης επιθυμίας του να πεθάνει κανείς ή να μην πεθάνει καθώς το τελευταίο είναι επακόλουθο τόσο συνεργατικών όσο και αντικρουόμενων παραγόντων (παράδειγμα που συχνά συναντάται στις αποτυχημένες απόπειρες αυτοκτονίας λόγω λάθους τεχνικής).

Ο Bibring (1953)⁽²⁾ κατηγοριοποίησε τις προσδοκίες χωρίς τις οποίες η ζωή φαντάζει αφόρητη: α) η επιθυμία (wish) να νιώσει κάποιος ότι αξίζει, εκτιμάται, αγαπιέται, β) η επιθυμία να είναι δυνατός, ανώτερος, ασφαλής, όχι αδύναμος και 3) η επιθυμία να είναι καλός, αγαπητός όχι μισητός και κακός.

Ο Asch (1980)⁽¹⁾ ασχολήθηκε με την ασυνείδητη φαντασίωση σαν το βασικό κοινό στοιχείο στις περισσότερες αυτοκτονίες, τη φαντασίωση ως απάντηση στην

απώλεια ενός αντικειμένου με μία προσπάθεια να επιστρατεύσει ή να ωθήσει το σημαίνον αντικείμενο να δράσει σαν πραγματικός ή αφανής εκτελεστής.

Τόνισε ότι η αυτοκτονική πρόθεση έχει διπλό ρόλο, την αυτοτιμωρία και την αποβολή του κακού αντικειμένου, έχοντας ως στόχο αντίστοιχα τον εξαγνισμό και την επανένωση με το πρωταρχικό αγαπητό αντικείμενο μετά τον θάνατο.

Η αυτοκτονική φαντασίωση -κατά τον Asch- συνδέεται με την φαντασίωση συγχώνευσης για την οποία μίλησε η Mahler (1968), ως μια εξέλιξη της φροϋδικής έννοιας της ναρκισσιστικής επένδυσης, σύμφωνα με την οποία η αναπαράσταση εαυτού στο παιδί δεν ξεχωρίζει ποτέ ολοκληρωτικά από την αναπαράσταση αντικειμένου της μητέρας, με αποτέλεσμα στην ενήλικη ζωή ο βαθμός που καταφέρνει το άτομο να διαχωρίσει την αναπαράσταση του νέου αντικειμένου κρίνει σε ποιο βαθμό το άτομο θα του φερθεί σαν μέρος του εαυτού του.

Η αυτοκτονική φαντασίωση περιέχει τη σύγκρουση με το εσωτερικευμένο αμφιθυμικά αγαπητό αντικείμενο η οποία εξωτερικεύεται σε εξωτερικά αντικείμενα. Η αυτοκτονία λοιπόν, έχει ως σκοπό να λύσει την ενδοψυχική αυτή σύγκρουση και για να το πετύχει αυτό ο αυτόχειρας εξωτερικεύει τμηματικά ή καθολικά την καταθλιπτική του ένταση. Με την εξωτερίκευση του αμφιθυμικά επενδεδυμένου απολεσθέντος αντικειμένου ως τμήμα της ενδοβεβλημένης αναπαράστασης εαυτού, το θύμα ενός τιμωρητικού Υπερεγώ μετατρέπεται σε εξωτερικό αντικείμενο. Ο Asch συμφώνησε με τα λεγόμενα του Friedman (1967)⁽¹³⁾ «Κανείς δεν σκοτώνει τον εαυτό του, αν δεν θα ήθελε να σκοτώσει κάποιον άλλο ή έστω να ευχηθεί τον θάνατό του». Συνεπεία των θέσεων του ο Asch υποστηρίζει ότι στην αυτοκτονία κυριαρχούν αμφότεροι οι ρόλοι του θανάτου, δηλαδή του θανάτου του εαυτού και του θανάτου του αντικειμένου.

Συχνά ο αυτόχειρας φαίνεται να έχει την επιθυμία να είναι το παθητικό θύμα σε μία 'συνδιαλλαγή' με το θάνατο. Ο θάνατος ή η μοίρα αντιπροσωπεύει το αμφιθυμικά αγαπητό αντικείμενο. Ο αυτόχειρας θέλει να βλέπει τον εαυτό του ως θύμα των περιστάσεων ενώ ο Asch εντοπίζει σε αυτή τη συνθήκη παθητικότητας ένα πρωτόγονο τρόπο εγκαθίδρυσης σχέσης με το απολεσθέν αντικείμενο.

Επιπρόσθετα, ο Asch εντοπίζει ένα δυαδικό (πρέπει να είναι δύο εμπλεκόμενοι) στοιχείο στην αυτοκτονία και παραλληλίζει τη δυαδική φαντασίωση με τη

φαντασίωση στο μαζοχισμό όπου ο σεξουαλικός παρτενέρ συμμετέχει στην χαρά που αντλεί ο μαζοχιστής από το να υποφέρει και να εξευτελίζεται. Έτσι και στην περίπτωση της αυτοκτονίας συναντάται πολλές φορές ένας εμμονικός χειρισμός του αντικειμένου, γεγονός που συναντάται συχνά και στην ψυχοθεραπεία αυτοκτονικών ασθενών, με το ρόλο του αντικειμένου να κατέχει ο ψυχοθεραπευτής (Asch, 1980⁽¹⁾).

Οι Campbell & Hale (2017)⁽⁴⁾ απαριθμούν πέντε είδη φαντασιώσεων αυτοκτονίας: α) τη φαντασίωση εκδίκησης στην οποία κυριαρχούν σαδιστικά στοιχεία με σκοπό την πρόκληση πόνου ή ενοχής στον άλλο, β) τη φαντασίωση αυτοτιμωρίας στην οποία κυριαρχούν μαζοχιστικά στοιχεία με προεξάρχον αυτό της ενοχής, γ) τη φαντασίωση δολοφονίας, στην οποία προεξάρχει η αμυντική προσπάθεια του ατόμου ώστε να διατηρηθεί η ψυχική του ύπαρξη (φαντασίωση που διαφοροποιείται από τις δύο προαναφερόμενες καθώς δεν εντοπίζονται σαδομαζοχιστικά στοιχεία αλλά η επικρατεί η προσπάθεια απαλλαγής από το διωκτικό αντικείμενο, δ) την φαντασίωση του παιχνιδιού με τον θάνατο, όπου ο αυτόχειρας αφήνει την ευθύνη της δολοφονίας του σε κάποιον άλλο, θυματοποιείται κατά τον Asch και αφήνει σε κάποιον άλλο ή στην μοίρα τον ρόλο του εκτελεστή, χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το παιχνίδι της ρωσικής ρουλέτας, ε) τη φαντασίωση συγχώνευσης, στην οποία ο αυτόχειρας εύχεται να απελευθερωθεί από το σώμα του και τη μητέρα που αντιλαμβάνεται ως απειλή ενώ στοχεύει στη συγχώνευση με το αντίθετο αυτής, δηλαδή μιας μητέρας εξιδανικευμένης και φροντιστικής.

2.2 Κατάθλιψη και αυτοκτονία

Η κατάθλιψη συνδέεται άρρηκτα με την πλειονότητα των αυτοκτονικών περιπτώσεων και κάτω από τη σκιά της αναδύονται οι έννοιες της επιθυμίας και ενοχής.

Σύμφωνα με τον Bleichmar (1996)⁽³⁾ η επιθυμία και δη η ανεκπλήρωτη επιθυμία έχει βασική θέση στην κατάθλιψη. Η επιθυμία αυτή ως προς το περιεχόμενό της μπορεί να είναι: α) Επιθυμία -με την φροϋδική έννοια του όρου- προς ενστικτώδη ικανοποίηση ή μείωση της έντασης, β) επιθυμία προσκόλλησης με το αντικείμενο, γ) ναρκισσιστική επιθυμία και δ) επιθυμία συνδεδεμένη με την ευημερία του αντικειμένου.

Θα σταθώ στις δύο τελευταίες κατηγορίες, μιας και οι πρώτες έχουν αναπτυχθεί σε προηγούμενες αναφορές, αναλύοντας τη ναρκισσιστική επιθυμία που συχνά θα περίμενε κανείς να ταυτίζεται με την επιθυμία ενός αυτόχειρα.

Ως ναρκισσιστικές επιθυμίες μπορεί να χαρακτηριστούν από τις πιο κανονικές επιθυμίες όπως η τιθάσευση των παρορμήσεων, συναισθημάτων, νοητικής λειτουργίας, το να νιώθει κάποιος ότι αγαπιέται και εκτιμάται μέχρι τις πιο παθολογικές όπως το να θέλει κανείς να είναι τέλειος απολαμβάνοντας απεριόριστο θαυμασμό, έχοντας παντοδύναμο έλεγχο στον εαυτό του ή στους άλλους. Η μη συνειδητοποίηση αυτής της κατηγορίας της επιθυμίας δίνει έδαφος σε καταθλίψεις με προεξέχοντα ναρκισσιστικά στοιχεία.

Από την άλλη, οι επιθυμίες που είναι συνδεδεμένες με την ευημερία του αντικειμένου, όταν κάποιος βλέπει τον εαυτό ως αιτία που προξενεί κακό στον άλλο ή τον κάνει να υποφέρει, εκεί συναντάμε καταθλίψεις με κύριο συστατικό αυτό της ενοχής.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η θεώρηση του Bibring (1953)⁽²⁾ ότι κεντρική θέση στην αίσθηση αβοηθητότητας και ανικανότητας στην κατάθλιψη έχει η αναπαράσταση του ατόμου για τον ίδιο του τον εαυτό, η οποία καθρεφτίζεται στην ανικανότητα του να πετύχει το στόχο του (όπως π.χ. είναι η διατήρηση του αγαπητού αντικειμένου), κάτι που Asch (1980)⁽¹⁾ χαρακτήρισε ως αντιδραστική

αβοηθητότητα, σαν μια συνειδητή συναισθηματική απάντηση σε μια ασυνείδητη υποταγή στον παθητικό μαζοχιστικό ρόλο που έχει περιγράψει στα γραπτά του.

Στα ανωτέρω είδαμε την ενοχή σαν αποτέλεσμα της ανησυχίας για την ευημερία του αντικειμένου και ότι αυτό υποφέρει λόγω των πράξεων που έκανε ή όφειλε να κάνει το υποκείμενο. Παράλληλα με αυτή την ενοχή μπορεί να υπάρχει μια αναπαράσταση εαυτού όπου το υποκείμενο αναγνωρίζεται ως κακό, επιθετικό, καταστροφικό, αναξιοπρεπές ακόμα και ανίκανο να αξιωθεί ως καλός εαυτός. Τέτοια συναισθήματα ανεπάρκειας δείχνουν πως υπάρχει μια γέφυρα μεταξύ των αναπαραστάσεων του εαυτού και της ηθικής αξίας του εαυτού που συνοδεύουν την ανησυχία για το αντικείμενο. Εάν επικρατήσει η ανησυχία για την ευημερία του αντικειμένου (ταύτιση με το αντικείμενο) τότε η ενοχή και πράξεις με στόχο το όφελος του αντικειμένου θα τεθούν σε λειτουργία (προσπάθειες επανόρθωσης) (Klein, 1935⁽²²⁾). Όταν όμως επικρατήσουν ναρκισσιστικά συναισθήματα ανεπάρκειας τότε το υποκείμενο θα παραβλέψει την ευημερία του αντικειμένου και θα στοχεύσει στο να ανακτήσει την αυταξία του.

2.3 Η έννοια της ενοχής και της ντροπής στην αυτοκτονία

Στο έργο του Freud αναγνωρίζουμε τουλάχιστον τέσσερις συλλήψεις για την έννοια και προέλευση της ενοχής:

A) Ενοχή οφειλόμενη στην ποιότητα της ασυνείδητης επιθυμίας. Ο Freud θεώρησε την ενοχή ως παράγωγο της ύπαρξης συγκεκριμένων σεξουαλικών και εχθρικών επιθυμιών που εμφανίζονται ως αντίθετες προς τις επικρατούσες αναπαραστάσεις του υποκειμένου (Freud, 1909⁽⁹⁾). Στη συνέχεια στο δομικό μοντέλο αυτή η σύλληψη επιβεβαιώθηκε από την πρόταση ότι το «Υπερεγώ γνωρίζει περισσότερο για το Αυτό από το Εγώ». Επομένως, η ενοχή είναι η φυσική συνέπεια της ποιότητας της επιθυμίας εφόσον η επιθυμία είναι κάτι το απαγορευμένο, είναι φυσικό το άτομο να αισθάνεται ενοχή (Freud, 1923⁽¹²⁾).

B) Ενοχή οφειλόμενη στην κωδικοποίηση των επιθυμιών. Στο Ναρκισσισμό (1914) ο Freud αναφέρει ότι «Οι ίδιες εμπειρίες, ενορμήσεις και επιθυμίες που ένας άνθρωπος αποδέχεται ή επεξεργάζεται συνειδητά, θα απορριφθούν με μεγαλύτερη αγανάκτηση από κάποιον άλλον ή θα καταπνιγούν πριν εισχωρήσουν στο συνειδητό...Μπορούμε να πούμε ότι ο ένας έφτιαξε ένα ιδεώδες εντός του με το οποίο μετρά το Εγώ του, ενώ ο άλλος όχι» (1914, σ. 93⁽¹⁰⁾). Συνεπώς, η ενοχή έχει να κάνει με το ότι το ιδεώδες και η κριτική δομή διαφέρουν από άνθρωπο σε άνθρωπο. Με το δομικό μοντέλο η ενοχή εξηγείται βάσει του Υπερεγώ, έτσι στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία αντί να αναζητά κανείς την ασυνείδητη ενοχή που οφείλεται σε ασυνείδητες επιθυμίες, αναζητούμε τους λόγους που το Υπερεγώ κωδικοποίησε αυτές τις επιθυμίες ως επιβλαβείς ή επιθετικές, κάτι που το Υπερεγώ ενός άλλου δεν έχει κάνει.

Γ) Ενοχή μέσω ταύτισης. Στο 'Εγώ και το Αυτό' ο Freud αναφέρεται στην ενοχή ως 'δανεική'. Σε αυτή την περίπτωση δεν είναι ότι το άτομο φτάνει στο ασυνείδητο συμπέρασμα ότι είναι κακό λόγω των επιθυμιών του ή της κωδικοποίησης του Υπερεγώ αλλά λόγω της ύπαρξης μιας συνολικής ταυτότητας, μιας διατάραξης της αναπαράστασης εαυτού που ενδυναμώνει ό,τι πίστευε μέχρι πριν (Freud, 1923⁽¹²⁾).

Δ) Ενοχή μέσω ενδοβολής της επιθετικότητας κατά του αντικειμένου. Ενώ στο 'Πένθος και Μελαγχολία' οι αυτομομφές ερμηνεύονται ως το αποτέλεσμα της

ενδοβολής της επιθετικότητας που αρχικά στρεφόταν ενάντια στο αντικείμενο, ο εαυτός κατηγορείται στο συνειδητό, το αντικείμενο στο ασυνείδητο. Η διαφορά με την ενοχή μέσω ταύτισης είναι ότι στη δευτερογενή ταύτιση με το χαμένο αντικείμενο, η ταύτιση γίνεται με εξωτερικό αντικείμενο προς το οποίο κατευθύνεται η επιθετικότητα, δηλαδή με το αντικείμενο της μομφής, με το μισητό αντικείμενο, ενώ στη 'δανεική' ενοχή η ταύτιση είναι με το αντικείμενο που το ίδιο αισθάνεται ένοχο και το υποκείμενο ταυτίζεται με αυτό το αίσθημα ενοχής του (Freud, 1917⁽¹¹⁾).

Ο Ιρλανδός φιλόσοφος Burke⁽³⁹⁾ έγραψε πριν από 200 χρόνια ότι η ενοχή εδρεύει στην πρόθεση, δήλωση με την οποία αργότερα συμφώνησε ο Freud και στη συνέχεια ο Winnicott, όταν μελέτησε την ενοχή υπό το πρίσμα της ανθρώπινης ανάπτυξης. Το έργο του Freud δείχνει ότι η αληθινή ενοχή εδρεύει στην πρόθεση και δη στην ασυνείδητη πρόθεση, το παράδειγμα που δίνει ο Winnicott είναι ότι το πραγματικό έγκλημα δεν είναι η αιτία της ενοχής αλλά το αποτέλεσμα αυτής καθώς είναι μια ενοχή που ανήκει στην εγκληματική πρόθεση.

Ο τελευταίος μιλώντας για τον ορισμό της ενοχής, όντας ασυνείδητη και όντας παράλογη⁴, θεωρεί ότι για να την αισθανθεί κανείς ως προϋπόθεση θεωρείται ένας συγκεκριμένος βαθμός συναισθηματικής ανάπτυξης, υγιούς Εγώ και ελπίδας. Ως αντίποδα της ομαλής αυτής ψυχικής λειτουργίας αναπτύσσει την έννοια της ψυχοπαθολογίας της ενοχής, η οποία είναι αφόρητη και ανεξήγητη, απότοκη της ανωμαλίας του Υπερεγώ που παραλύει τον μελαγχολικό ασθενή ο οποίος μπορεί να κατηγορεί για χρόνια τον εαυτό του (Winnicott, 1965⁽³⁹⁾).

Μαζί με την έννοια της ενοχής ανακύπτει και η έννοια της ντροπής. Η σύλληψη της έννοιας της ντροπής στην ψυχαναλυτική βιβλιογραφία ερμηνεύεται σαν παράγωγο μιας αρνητικής αυτοαντίληψης, μιας αποτυχίας να πετύχει κανείς τους στόχους που θέτει το Εγώ και ο Ιδεώδης Εαυτός. Στην ντροπή το βασικό χαρακτηριστικό είναι η ύπαρξη (αληθινής ή φαντασιωσικής) ενός σημαντικού άλλου που είναι γνώστης της ναρκισσιστικής αποτυχίας του υποκειμένου (Rizzuto, 1991⁽³⁴⁾). «Προκειμένου να συμβεί η ντροπή, πρέπει να υπάρχει μια σχέση μεταξύ

⁴ Αναφέρεται στο πόσο παράλογη μπορεί να παρουσιάζεται η ενοχή μέσα από πληθώρα ψυχαναλυτικών περιπτώσεων που αναφέρονται στο έργο του Burton, *Burton Anatomy*.

του εαυτού και του άλλου στην οποία ο εαυτός ενδιαφέρεται για την εκτίμηση του άλλου» (Lewis, 1987 σ.108⁽³⁰⁾), κάτι το οποίο διαφοροποιεί την ενοχή στην οποία το βασικό χαρακτηριστικό είναι η ανησυχία για το αντικείμενο που υποφέρει και όχι για τη ναρκισσιστική κατώτερότητα του υποκειμένου μπροστά στον σημαντικό άλλο.

Ο Lansky (1991)⁽²⁵⁾ ανήγαγε τον παράγοντα της ντροπής σαν τον πιο επικρατέστερο στους αυτοκτονικούς ασθενείς μεταξύ της κατάθλιψης, του ψυχικού πόνου και του θυμού. Χαρακτήρισε την ντροπή σαν το συναίσθημα απόρροια της αποτυχίας επίτευξης ιδανικών προσδοκιών και στόχων. Συνέδεσε την ντροπή με την αδυναμία δημιουργίας δεσμού με νόημα, είτε ως αποτέλεσμα εξωτερικού παράγοντα όπως η απόρριψη είτε ως εσωτερικό στοιχείο χαρακτήρα με τάση για απομόνωση από τους άλλους ή τάση για καταστροφή των σχέσεων.

Ο Bibring (1953)⁽²⁾ θεώρησε ότι η ντροπή είναι αποτέλεσμα της αβοηθητότητας να ελέγξει κανείς τόσο εσωτερικές όσο και εξωτερικές συγκρούσεις, σε σημείο που ορισμένες φορές να ταυτίζονται. Ενώ ο Kohut (1972)⁽²⁴⁾ συνέδεσε την ντροπή με την ανάγκη θαυμασμού από τους άλλους.

2.4 Ενόρμηση θανάτου και αυτοκτονία

Όταν σκεφτόμαστε την αυτοκτονία και συγκεκριμένα τα κίνητρα της πράξης αυτής είναι εύλογο να τα συνδέουμε με τις ενορμήσεις θανάτου όπως τις ερμήνευσε ο Freud στην τελευταία θεωρία του. Οι ενορμήσεις αυτές αντιμάχονται τις ενορμήσεις της ζωής και έχουν ως στόχο την παύση των εντάσεων με το να επαναφέρουν το έμβιο ον στην ανόργανη κατάσταση. Η τόσο εύλογη σύνδεση της αυτοκτονικότητας με τις ενορμήσεις θανάτου έγκειται στο γεγονός ότι οι τελευταίες αρχικά στρέφονται προς το εσωτερικό με στόχο την αυτοκαταστροφή και σε δεύτερο χρόνο-επίπεδο στρέφονται προς το εξωτερικό και εμφανίζονται ως επιθετική ενόρμηση (Laplanche J. & Pontalis J. Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης⁽²⁶⁾).

Ίσως η αυτοχειρία να είναι το χαρακτηριστικό παράδειγμα του συνδυασμού των δύο ενορμήσεων της ζωής και του θανάτου με το σαδιστικό και μαζοχιστικό χαρακτήρα (ενν. του συνδυασμού) όπου η libido μεταλλάσσεται από επιθυμία δύναμης σε ενόρμηση καταστροφής. Η σύμπλευση αυτών των δύο ενορμήσεων φαίνεται να είναι παρούσα στη συγκρότηση του ψυχικού συστήματος. Ωστόσο, η έννοια της ενόρμησης θανάτου απαλλαγμένη από την ενόρμηση της ζωής, γίνεται αντιληπτή στην περίπτωση του μελαγχολικού στο οποίο το Υπερεγώ είναι διαποτισμένο με την ενόρμηση αυτή.

Το 1915 ο Freud προσέγγισε τις έννοιες του σαδισμού και του μίσους ως σχετιζόμενες με τις ενορμήσεις του Εγώ το οποίο αγωνίζεται να διατηρήσει την επιβεβαίωση του. Συνεπώς, η σχέση του μίσους με τα αντικείμενα προϋπάρχει της σχέσης της αγάπης με αυτά. Ο Freud έχει τονίσει ότι ακόμη και όταν η τάση για καταστροφή του εαυτού ή και του άλλου γίνεται πιο φανερή, ότι τότε υπάρχει ικανοποίηση της libido που απευθύνεται στο αντικείμενο ή υπάρχει ναρκισσιστική απόλαυση.

Η αμφιθυμία των ενορμήσεων με την έννοια του ζεύγους των αντιθέτων (ζωής-αυτοκαταστροφής) φαίνεται τελικά στη φροϋδική θεωρία να είναι αποδεκτή όταν υπάρχει από την αρχή της ύπαρξης, αλλά το ζεύγος αγάπης-μίσους γίνεται αποδεκτό όταν υπάρχει εξωτερικό αντικείμενο. Αντίθετα η Klein, υποστηρίζει την ενορμητική αμφιθυμία ζωής-θανάτου, δίνοντας βάρος στην ενόρμηση θανάτου από την αρχή της ζωής και όχι μόνο σε σχέση με το αντικείμενο.

Η αντίληψη που τελικά αποκομίζει κανείς από τη μελέτη της ενόρμησης θανάτου υπό το φροϋδικό πρίσμα, είναι ότι η επιθυμία θανάτου συνδέεται άρρηκτα με κάθε επιθυμία επιθετική και σεξουαλική⁽²⁶⁾.

Μέρος Β΄

Έρευνα

1. Μεθοδολογία - Ερωτήματα

Στην παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με αφηγηματική προσέγγιση και χαρακτηριστικά εννοιολογικής έρευνας, με διερεύνηση των εννοιών επί του θέματος της αυτοκτονίας, ως προς το νόημά τους και τη χρήση τους με βάση την εξέλιξή τους στην ψυχαναλυτική βιβλιογραφία όπως αυτή αναπτύχθηκε στο θεωρητικό μέρος.

Η συλλογή του δείγματος αφορά σε σημειώματα αυτοχειρών που απασχόλησαν την ποινική διαδικασία κατά τη χρονική περίοδο 2000-2020 στον ελλαδικό χώρο και απετέλεσαν αντικείμενο εξέτασης του Εργαστηρίου Δικαστικής Γραφολογίας της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών της ΕΛ.ΑΣ. Το δείγμα συνίσταται από 100 χειρόγραφα⁵ σημειώματα αυτοκτονίας (χρησιμοποιήθηκαν φωτοαντίγραφα εκ των πρωτοτύπων), συντάκτες των οποίων ήταν 79 άνδρες και 21 γυναίκες, ηλικίας από 13 έως 94 ετών. Γίνεται μνεία ότι τα σημειώματα συνοδεύονται από τα αιτήματα της αιτούσας Ανακριτικής Υπηρεσίας, τα οποία στην πλειονότητά τους περιλάμβαναν περαιτέρω στοιχεία όπως ηλικία και τρόπο θανάτου. Από τις 100 αυτοκτονίες οι 97 ήταν ολοκληρωμένες και οι 3 απόπειρες. Προκειμένου να προστατευτεί η ταυτότητα των αυτοχειρών (όσο αυτό είναι δυνατό στο πλαίσιο διεξαγωγής μιας ποιοτικής έρευνας), διατηρείται η ανωνυμία τους ενώ ο χειρισμός τους πραγματοποιήθηκε με σεβασμό και έχοντας την άδεια χρήσης τους για την συγκεκριμένη εκπόνηση από το Αρχηγείο της ΕΛ.ΑΣ.

Ως εκ των ανωτέρω, μέσω της συγκεκριμένης εργασίας προέκυψε μια ασυνήθιστη συνεργασία μεταξύ ενός αστυνομικού φορέα (της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών της ΕΛ.ΑΣ.) και ενός ακαδημαϊκού θεσμού (της Ιατρικής Σχολής Αθηνών) αξιοποιώντας ουσιαστικά ανενεργό αρχείο και μεταλλάσσοντάς το από ανακριτικό υλικό σε ακαδημαϊκό έργο.

Μέσα λοιπόν από την μελέτη των εν λόγω σημειωμάτων, σε συνδυασμό με τις ψυχοδυναμικές θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί γύρω από την αυτοκτονία,

⁵ Δύο σημειώματα περιλαμβάνουν και μηχανογραφημένες ενδείξεις

προέκυψαν τα κάτωθι ερωτήματα στα οποία επιχείρησε να απαντήσει η παρούσα εργασία: *Ποια επιθυμία κινητοποιεί τον αυτόχειρα; Ποια είναι η ποιότητα της επιθυμίας μέσα από το ψυχοδυναμικό οπτικό πρίσμα; Πρόκειται για ναρκισσιστική επιθυμία; Είναι επιθυμία προσκόλλησης με το αντικείμενο; Πώς τελικά εκφράζεται η ποιότητα της επιθυμίας αυτής μέσα από τα σημειώματα αληθινών ανθρώπων λίγο πριν προβούν στο απονενοημένο διάβημα;*

[Επισημαίνεται ότι έχουν αφαιρεθεί τα αποσπάσματα των σημειωμάτων καθώς και πληροφορίες που ενδεχομένως θα αποκάλυπταν την ταυτότητα των αυτοχείρων]

Συζήτηση

Στην παγκόσμια βιβλιογραφία τα σημειώματα αυτοκτονίας έχουν υπάρξει αντικείμενο εξέτασης για διάφορους λόγους, κυρίως όμως λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν, αλλά και γιατί αποτελούν το τελευταίο μέσο επικοινωνίας με τον κόσμο, μέσα από το οποίο οι διάφοροι ερευνητές προσπαθούν να απαντήσουν σε ποικίλα ερωτήματα.

Ένα από τα κεντρικά ερωτήματα είναι, εάν υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ των αυτοχειρών που αφήνουν σημείωμα και αυτών που δεν αφήνουν ως προς διάφορα χαρακτηριστικά όπως το φύλο, η ηλικία, ο τρόπος αυτοκτονίας, η ύπαρξη ψυχικής διαταραχής κ.λπ. Στην πραγματικότητα ένα μικρό ποσοστό αυτοχειρών αφήνει σημείωμα με τα ποσοστά να κυμαίνονται μεταξύ 10% και 43%⁽⁶⁾. Ένα μεγάλο μέρος ερευνών ασχολείται λοιπόν με το αν τα ευρήματα από τα σημειώματα αυτοκτονίας μπορούν να γενικευτούν και στους υπόλοιπους αυτόχειρες, ωστόσο το πλήθος των ερευνών καταλήγει σε μάλλον συγκρουόμενα αποτελέσματα. Αν και η έρευνα των Stack & Rockett (2016)⁽³⁷⁾ με εξαιρετικά μεγάλο δείγμα κατέληξε ότι υπάρχει διαφορά ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των αυτοχειρών που άφησαν σημείωμα και αυτών που δεν άφησαν, ωστόσο άλλες έρευνες μικρότερης κλίμακας έχουν δείξει ότι δεν υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση ως προς τα δημογραφικά στοιχεία (ενδεικτικά αναφέρονται οι έρευνες των Girdhar et al. (2004)⁽¹⁴⁾ και Cerel et al. (2014)⁽⁶⁾.

Μία άλλη μικρότερη κατηγορία διεξαγόμενων ερευνών συγκρίνει αυθεντικά σημειώματα αυτοκτονίας και απομιμούμενα, δηλαδή σημειώματα που δεν έχουν χαραχθεί από αυτόχειρες αλλά από εθελοντές οι οποίοι προσπαθούν να απομιμηθούν τα τελευταία λόγια πριν από τον υποθετικό θάνατό τους, ενδεικτικά αναφέρεται η έρευνα των Ioannou & Debowska (2013)⁽¹⁶⁾, στην οποία τα ευρήματα κατέδειξαν ότι στα αυθεντικά σημειώματα υπήρξε περισσότερη εσωτερική συνοχή ως προς τα θέματα που αναπτύσσονταν σε αυτά και ήταν πιο σαφή στην ερμηνεία. Ωστόσο, στο πεδίο αυτών των ερευνών φαίνεται να υπάρχουν αρκετά ζητήματα ως προς την αξιολόγηση και ερμηνεία των ευρημάτων, γεγονός που δεικνύεται και από πλήθος ερευνών που αφορούν στη μεθοδολογία τους.

Η μεγαλύτερη κατηγορία των ερευνών με αντικείμενο σημειώματα αυτοκτονίας αφορά στην αναζήτηση του νοήματος των σημειωμάτων, συνήθως κατηγοριοποιώντας τα θέματα της έρευνας είτε χρησιμοποιώντας κάποιο ήδη υπάρχον μοντέλο κατηγοριοποίησης όπως το 'πολυδιάστατο μοντέλο αυτοκτονίας' του Leenaars (1996)⁽²⁹⁾ το οποίο περιλαμβάνει 8 βασικές κατηγορίες και υποδιαιρείται σε 2 υποκατηγορίες που περιλαμβάνουν την ενδοψυχική και την διαπροσωπική διάσταση και ακολούθως αυτές υποδιαιρούνται σε 35 'προτάσεις' βάσει των οποίων καθορίζονται τα θέματα των ερευνών. Με αφετηρία αυτό το μοντέλο πραγματοποιούνται θεματικές έρευνες ποιοτικές, ποσοτικές ή μικτές με διερευνούμενα θέματα όπως εκφράσεις αγάπης και ευγνωμοσύνης, επεξηγήσεις, μεταθανάτιες οδηγίες, συγχώρεση, θυμός, ψυχικός πόνος, πρόκληση ενοχής κ.λπ., ενδεικτικά αναφέρονται οι έρευνες των O'Connor & Leenaars (2004)⁽³³⁾ & Lazarides et al. (2019)⁽²⁸⁾.

Ορμώμενη λοιπόν από την τελευταία αυτή κατηγορία ερευνών είχα ως στόχο να μελετήσω το φαινόμενο της αυτοκτονίας μέσα από σημειώματα αυτοχειρών, προσπαθώντας να συνεισφέρω ερευνητικά στην ελληνική πραγματικότητα εξετάζοντας αν οι ψυχοδυναμικές θεωρίες που ανά τα χρόνια έχουν αναπτυχθεί, επαληθεύονται υπό ρεαλιστικά κριτήρια μέσα από αληθινά σημειώματα αυτοκτονίας.

Το σημείωμα αυτοκτονίας ως μέσο επικοινωνίας που περιέχει ένα μήνυμα για τον σημαντικό άλλο, περιέχει τα λόγια εκείνα που θα αφήσουν την τελευταία εντύπωση-εικόνα στον συγκεκριμένο αναγνώστη, είναι δηλαδή μια πράξη με ένα σημείωμα που έχουν αποδέκτη αυτόν στον οποίο τελικά απευθύνονται και τα συναισθήματα, οι επιθυμίες, οι εντολές, οι επεξηγήσεις, οι συγνώμες, τα «σ' αγαπώ».

Από τη μελέτη των αποσπασμάτων που προαναφέρθηκαν φαίνεται ότι η έννοια της επιθυμίας στην αυτοκτονία δεν είναι μονοδιάστατη, επομένως όλα τα ερωτήματα που ετέθησαν *«Ποια επιθυμία κινητοποιεί τον αυτόχειρα; Ποια είναι η ποιότητα της επιθυμίας μέσα από το ψυχοδυναμικό οπτικό πρίσμα; Πρόκειται για ναρκισσιστική επιθυμία; Είναι επιθυμία προσκόλλησης με το αντικείμενο; Πώς τελικά εκφράζεται η ποιότητα της επιθυμίας αυτής μέσα από τα σημειώματα αληθινών ανθρώπων λίγο πριν προβούν στο απονενομένο διάβημα;»* δείχνουν να

απαντώνται μέσα από τα τελευταία λόγια των αυτοχείρων. Έτσι, η διερευνούμενη επιθυμία από σημείωμα σε σημείωμα μετασχηματίζεται και έχει κάθε φορά άλλη υπόσταση και συνάμα πολλές υποστάσεις.

Μέσα από τα λόγια αυτά φάνηκε πως αυτό που κινητοποιεί τον αυτόχειρα έχει ως αφετηρία την επιθυμία κατεύθυνσης της επιθετικότητάς του απέναντι σε κάποιο επενδεδυμένο αντικείμενο που είναι είτε κάποιο πρόσωπο είτε μια κατάσταση (π.χ. η μοίρα ή η κοινωνία). Αναδείχθηκε ότι είναι η επιθυμία να επιτεθεί μέσω της επίρριψης ευθυνών και ότι αυτή η επιθετικότητα επέχει τη θέση εκδίκησης ενώ έχει σκοπό να προκαλέσει πόνο και ενοχή.

Άλλες φορές η ποιότητα αυτής της επιθυμίας έρχεται να συμπλεχθεί με την επιθυμία να σκοτώσει κάποιος τόσο τον άλλο είτε πραγματικά (σε αρκετές περιπτώσεις όπου ο αυτόχειρας προηγουμένως έχει σκοτώσει κάποιο αληθινό πρόσωπο) είτε μέσω της ενδοβολής του αντικείμενου ώστε τελικά τα επιθετικά συναισθήματα να προσανατολίζονται από το πραγματικό πρόσωπο στο ενδοβεβλημένο. Άρα το να σκοτώνει κανείς τον εαυτό του, συνιστά έναν ακραίο τρόπο παράδοσης στο απορριπτικό αντικείμενο, καθώς -υπό φροϋδικούς όρους- ο αυτόχειρας επικοινωνεί την συντριβή του από το αντικείμενο ενώ στρέφει το μίσος του προς το αντικείμενο στον ίδιο του τον εαυτό.

Συχνά στα υπό έλεγχο σημειώματα αναδύθηκε η ενοχή του ατόμου που αυτοκτονεί, απαξιώνοντας τον ίδιο του τον εαυτό και τελικά αυτοτιμωρώντας τον, θέτοντας σε λειτουργία ένα τιμωρητικό Υπερεγώ, που τον οδηγεί στην βαριά καταδίκη του θανάτου. Μέσα από αυτή την αυτομομφή αναγνωρίζεται η επιθυμία να σκοτωθεί. Η ενοχή προεξάρχει και ζητά τιμωρία, έτσι παρατηρούνται προσβολές κατά του εαυτού, τονίζοντας την αναξιοτήτά του, και εκφράσεις λύπησης προς τους σημαντικούς άλλους που ήταν αναγκασμένοι να επωμιστούν το βάρος του, όπου η ενοχή απορρέει επειδή ο αυτόχειρας εμπόδισε με αυτά που έκανε ή δεν έκανε την ευημερία τους και κατ' επέκταση τους προκάλεσε πόνο. Μέσα από αυτή την αυτοτιμωρία φαίνεται τελικά να ζητά τον εξαγνισμό, την εξιλέωση.

Συναντήσαμε, επίσης, τη ναρκισσιστική επιθυμία της επίτευξης στόχων όπου η αναπαράσταση του εαυτού, που φαντάζει ανίκανος, καθρεφτίζεται στην ανικανότητά του να πετύχει τον στόχο του. Είδαμε τη ναρκισσιστική αποτυχία του

αυτόχειρα απέναντι στο σημαντικό άλλο να εκφράζεται με την ντροπή λόγω της αποτυχίας του να ικανοποιήσει τις εξιδανικευμένες προσδοκίες και τους στόχους του και είδαμε ότι μέσα από την ολέθρια αυτή πράξη επιθυμεί τελικά να αφήσει μια μεγαλειώδη εικόνα του εαυτού, υπερσκελίζοντας την ανικανότητά του και 'ξορκίζοντας' το αίσθημα της ντροπής.

Παρατηρήσαμε να αναδύεται η έννοια της αβοηθητότητας είτε ως αποτέλεσμα μιας εξωτερικής βοήθειας που προσδοκούσε ο αυτόχειρας, αλλά που ποτέ δεν ήρθε, είτε ως αποτέλεσμα της εσωτερικής αδυναμίας, η οποία είναι ταυτισμένη με την αναπαράσταση της ανικανότητας, κάτι που αγκιστρώνεται στο παρόν και κάνει το μέλλον να φαντάζει ανύπαρκτο.

Επιπρόσθετα, εντοπίσαμε την ύπαρξη της επιθυμίας επιβίωσης ενός μέρους του εαυτού σε μια άλλη διάσταση, τη διατήρηση δηλαδή της ψυχής στο επέκεινα με επιρροές από τη θρησκεία ή όχι, καθώς και την επιθυμία απαλλαγής από τον ψυχικό πόνο και την επιστροφή σε μια κατάσταση όπου θα επικρατεί η ηρεμία του ανόργανου, όπως αναδείχθηκε στην έννοια της ενόρμησης του θανάτου, όπου διακρίνεται η επιθυμία του ατόμου να πεθάνει. Επίσης, διαφαινόμενη ήταν και η επιθυμία απαλλαγής από την αφόρητη ψυχική δυσφορία ως αποτέλεσμα της διανοητικής σύγχυσης σε σχέση με τη μη ικανότητα νοητικοποίησης.

Ακόμη, σε ορισμένα σημειώματα εντοπίστηκε η επιθυμία της πραγματικής επιβίωσης, δηλαδή της ελπίδας του αυτόχειρα ότι μετά την απόπειρα, με κάποιο μαγικό τρόπο, τελικά θα επιζήσει και είναι σαν να χρειάζεται αυτή η πράξη να τον οδηγήσει σε μια μορφή αναγέννησης, μέσα από την οποία θα επιστρέψει αναγεννημένος, διαφορετικός.

Σε αρκετά σημειώματα διαπιστώθηκε η αμφιθυμία του αυτόχειρα, με τρόπο τέτοιο ώστε να διαφαίνεται η αλληλοεξάρτηση αγάπης-μίσους, μέσα από όλες αυτές τις εκφράσεις αγάπης με τα δεκάδες «σ' αγαπώ» σε ματωμένα γράμματα, με την αγάπη να έχει το προσωπείο μίσους και αντίστροφα το μίσος το προσωπείο αναζήτησης της αγάπης. Με όσα επομένως έχουν προειπωθεί, η αμφιθυμία συνδέεται με την απώλεια του αντικειμένου, καθώς φαίνεται πως σκοπός είναι η επανασύνδεση με το αμφιθυμικά επενδεδυμένο αντικείμενο, αφού η αγάπη αναζητά την επανασύνδεση με το αντικείμενο, με το να 'ξορκίσει' την απουσία του

τελευταίου, ενώ από την άλλη, το μίσος προσδοκά επίσης την επανένωση με το αντικείμενο, με το να αρνείται τον αποχωρισμό τους. Όλα αυτά γίνονται κατανοητά αν αναλογιστεί κανείς τη σημασία που έχει η σχέση μητέρας-παιδιού και πώς η διακοπή της φαίνεται να βιώνεται ως ένα είδος τραύματος από το παιδί, έτσι όταν η αναγωγή αυτής της πρώιμης σχέσης δεν καθίσταται δυνατό να επεκταθεί στις λοιπές κοινωνικές σχέσεις, τότε συναντάμε όσα σημασιοδοτήθηκαν από την ψυχοδυναμική οπτική για την αυτοκτονία όπου το άτομο αφήνεται να πεθάνει αναζητώντας τη σύνδεση με το αντικείμενο. Συνεπώς, παρατηρήσαμε πώς η πράξη της αυτοκτονίας μέσα από τα τελευταία λόγια ήταν σαν μια απάντηση στην απώλεια ενός αντικειμένου με μία προσπάθεια να επιστρατεύσει ή να ωθήσει το σημαίνον αντικείμενο να δράσει σαν πραγματικός ή αφανής εκτελεστής και όπως είδαμε σε πολλές περιπτώσεις σημειωμάτων, καταδεικνύοντας αυτόν τον εκτελεστή.

Εν κατακλείδι, η επιθυμία στην αυτοκτονία δεν είναι μονοδιάστατη, έχει πολλές οπτικές και συμπλέκεται με πολλαπλές έννοιες, που αναλυόμενες, τόσο η κάθε μια ξεχωριστά όσο και ιδωμένες σε αλληλοεξάρτηση μεταξύ τους, έρχονται να φωτίσουν την πρόθεση πίσω από αυτή την ανεξήγητη -σε πρώτο επίπεδο- πράξη και να μας εξοικειώσουν με ένα φαινόμενο που προκαλεί φόβο, αλλά παράλληλα και ενδιαφέρον. Προσωπικά, αισθάνομαι ιδιαίτερη ικανοποίηση που μέσα από τον ρόλο μου ως παρατηρητής των γραφολογικών χαρακτηριστικών των σημειωμάτων και έχοντας αρχικά στόχο να συνεισφέρω στην ποινική διαδικασία με την ολοκλήρωση της εκάστοτε πραγματογνωμοσύνης, που είχε ως αντικείμενο εξέτασης τα σημειώματα αυτοκτονίας, τελικά ο ρόλος αυτός μετασχηματίστηκε στον ρόλο της ποιοτικής ερευνήτριας που με οδηγό τις ψυχοδυναμικές θεωρίες σχετιζόμενες με την αυτοκτονία, προσπάθησε να αναζητήσει μέσα από τα σημειώματα αληθινών ανθρώπων λίγο πριν προβούν στο απονενομένο διάβημα, την επιθυμία που κρύβεται πίσω από αυτά και κινητοποιεί τον αυτόχειρα. Θεωρώ ότι αυτό το τόσο ενδιαφέρον υλικό, που βρίσκεται υπό τη σκιά της ζοφερής πράξης του θανάτου, κατάφερε μέσα από την επαναπροσέγγισή του με μια άλλη ματιά να διαφωτιστεί, δίδοντάς μας σημασίες και νοήματα που θα μας βοηθήσουν να δούμε με άλλη οπτική και να αναπροσαρμόσουμε τον τρόπο που προσεγγίζουμε τον αυτοκτονικό ασθενή και τέλος να αποτελέσει το έναυσμα για περαιτέρω μελέτη.

Βιβλιογραφία

1. Asch, S. (1980) *Suicide and the Hidden Executioner*, International Review of Psycho-Analysis 7: 51-60
2. Bibring, E. (1953) *The Mechanism of Depression*. In Affective Disorders. Psychoanalytic Contributions to their Study, P. Greenacre (Ed.), New York: International Universities Press, pp. 13-48
3. Bleichmar, H. (1996) *Some Subtypes of Depression and their Implications for the Psychoanalytic Treatment*, International Journal of Psychoanalysis 77: 935-961
4. Campbell, D. & Hale, R. (2017) *Working in the Dark: understanding the pre-suicide state of mind*, Routledge
5. Campbell, D., (1999). *The role of the father in a pre-suicide state*, in: Perelberg, R. J., (ed.) Psychoanalytic understanding of violence and suicide, New library of Psychoanalysis, Routledge
6. Cerel, J., Moore, M., Brown, M., van der Venne, J., & Brown, S. (2014) *Who leaves suicide notes? A six-year population-based study*. Suicide and Life-threatening Behavior, 45, 326-334
7. Ελληνική Στατιστική Αρχή, Στοιχεία αυτοκτονιών για τα έτη 2006-2016
8. Fonagy, P. & Target, M. (1999) *Towards understanding violence: the use of the body and the role of the father*, in: Perelberg, R. J., (ed.) Psychoanalytic Understanding of Violence and Suicide, New library of Psychoanalysis, Routledge
9. Freud, S. (1909) *Notes Upon a Case of Obsessional Neurosis*. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume X (1909): Two Case Histories ('Little Hans' and the 'Rat Man'), 151-318
10. Freud, S. (1914) *On Narcissism*. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916): On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and Other Works, 67-102
11. Freud, S. (1917) *Mourning and Melancholia*, Standard Edition 14 / Ελληνική μετάφραση: *Πένθος και Μελαγχολία*, Εκδόσεις Principia (2016)
12. Freud, S. (1923) *The Ego and the Id* /Ελληνική μετάφραση: *Το Εγώ και το Αυτό*, Εκδόσεις Πλέθρον (2010)
13. Friedman, P. (1967) *On Suicide*, New York: International University Press
14. Girdhar, S., Leenaars, A. A., Dogra, T. D., Leenaars, L. & Kumar, G. (2004) *Suicide Notes in India: What Do They Tell Us?* Archives of Suicide Research, 8(2), 179-185
15. Hendin, H. (1991) *Psychodynamics of Suicide, with particular reference to the Young*, American Journal of Psychiatry 148: 1150-1158

16. Ioannou, M., & Debowska, A. (2013) *Genuine and simulated suicide notes: An analysis of content*, Forensic Science International, Volume 245, December 2014, Pages 151-160
17. Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015) *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας, Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
18. Jacobson, E. (1971) *Depression. Comparative Studies of Normal, Neurotic and Psychotic Conditions*, New York: International University Press
19. Kernberg, O. (1998) *Pathological Narcissism and Narcissistic Personality Disorder: Theoretical Background and Diagnostic Classification*, In EF Ronningstam (Ed.), *Disorders of Narcissism: Diagnostic, Clinical and Empirical Implications*, American Psychiatric Press Inc., Washington, pp. 29–51
20. King, R. & Apter, A. (1996) *Psychoanalytic Perspectives on Adolescent Suicide*, *Psychoanalytic study of the Child*. 51:491-511
21. Klein, M. (1935) *A contribution to the psychogenesis of manic-depressive states*, *International Journal of Psychoanalysis* 16:145-174
22. Klein, M. (1935) *The Writings of Melanie Klein Love, Guilt and Other Works 1921-1945*, The Free Press N.Y.
23. Kohut, H. (1977) *The Restoration of the Self*, New York: International University Press
24. Kohut, H. (1972) *Thoughts on narcissism and narcissistic rage*, *The Psychoanalytic Study of the Child* 27: 360–400
25. Lansky, M. (1991) *Shame and the Problem of Suicide: A Family Systems Perspective*, *British Journal of Psychotherapy*, 7(3): 230–242
26. Laplanche, J. & Pontalis, J. (2008) *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*, Εκδόσεις Κέδρος
27. Laufer, M. (1995) *The Suicidal Adolescent*, Madison: International Universities Press
28. Lazarides, A., Wassenaar, D., & Sekhesa, T. (2019) *A thematic content analysis of suicide notes from South Africa*, *South African Journal of Psychology* Vol. 49(1) 148–159
29. Leenaars, A. (1996) *A Multidimensional Malaise*. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 26, 221-235
30. Lewis, H. B. (1987) *Shame and the Narcissistic Personality*. In *The Many Faces of Shame*, ed. D. L. Nathanson, New York: The Guilford Press, pp. 93-132.
31. Maltzberger, J.T. (2004) *The Descent into suicide*, *International Journal of Psychoanalysis* 85 (3): 653-668
32. Menninger, K. (1933), *Psychoanalytic Aspects of Suicide*, *International Journal of Psychoanalysis* 14:376-390

33. O'Connor, R., & Leenaars, A. (2004) *A thematic comparison of suicide notes drawn from Northern Ireland and the United States*, *Current Psychology*, 22, 339–347
34. Rizzuto, A. M (1991) *Shame in Psychoanalysis: The Function of Unconscious Fantasies*, *International Journal of Psychoanalysis* 72:297-312
35. Ronningstam, E., Weinberg, I., & Maltzberger, J.T. (2009), Chapter 24: *Psychoanalytic theories of suicide, Historical overview and empirical evidence*, *Oxford Textbook of Suicidology and Suicide Prevention*, Oxford University Press
36. Sadock, B.J. (2007) *Εγχειρίδιο Κλινικής Ψυχιατρικής*, Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας
37. Stack, S., & Rockett, I. (2016) *Are Suicide Note Writers Representative of All Suicides? Analysis of The National Violent Death Reporting System*. *Suicide and Life-threatening Behavior* 48(1):12-20
38. Wallerstein, R. (2009) *What Kind of Research in Psychoanalytic Science?*, *International Journal of PsychoAnalysis* 90(1):109-133
39. Winnicott, D.W. (1965) *The Maturation Process and the Facilitating Environment*, *The International Psycho-Analytical Library*, 64:1-276. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
40. World Health Organization (2019) *Suicide in the World Global Health Estimates*, CC BY-NC-SA 3.0